

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2011

Petra Kučová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Petra Kučová

**Penzijní reformy v Latinské Americe:
Komparativní studie reforem
v Peru a Bolívii**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Petra Kučová**
Vedoucí práce: **PhDr. Petr Hedbávný**
Datum obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

KUČOVÁ, Petra. *Penzijní reformy v Latinské Americe: Komparativní studie reforem v Peru a Bolívii*. Praha, 2011. 68 s. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Hedbávný.

Abstrakt

Během 90. let 20. století došlo v sedmi státech Latinské Ameriky k reformám důchodových systémů. Tato práce se zaměřuje na penzijní reformy ve dvou zemích tohoto regionu – v Peru a Bolívii. Kromě popisu jednotlivých reforem se práce věnuje valorizaci penzí a na datech z Peru zkoumá, zda je index spotřebitelských cen vhodným indikátorem pro valorizaci důchodových dávek.

V první části práce je přiblížena ekonomická a demografická situace Latinské Ameriky a historie tamních důchodových systémů. Druhá část se věnuje důchodovému systému v Peru, jeho reformě a následným úpravám. Ve třetí části je popsána reforma důchodového systému v Bolívii a dodatečné úpravy nového systému. Další část shrnuje získané poznatky a porovnává zkoumané reformy. Poslední část se věnuje analýze životních nákladů jednotlivých příjmových skupin v Peru. Z výsledků vyplývá, že 55-60 % důchodců čelilo v letech 1995-2003 nižší inflaci, než jaká byla inflace v zemi a valorizace penzí podle indexu spotřebitelských cen byla ve zkoumaném období pro více než polovinu důchodců výhodná, neboť růst jejich životních nákladů byl nižší, než byla hodnota indexu používaného pro valorizaci důchodů.

Klíčová slova

důchodové systémy, důchodová reforma, Latinská Amerika, Peru, Bolívie, valorizace, index spotřebitelských cen

Rozsah práce: 79 807

Abstract

During 1990s, pension reforms took place in 7 Latin American countries. This paper focuses on pension reforms in two countries of the region – namely Peru and Bolivia. Apart from describing reforms, the paper deals with indexation of pensions. Using data from Peru, it examines whether the consumer price index is an appropriate indicator for indexing pension benefits.

Section I adumbrates economic and demographic situation in Latin America and history of local pension systems. Next section is devoted to the pension system in Peru, its reform and subsequent adjustments. The third section describes the reform and its modification in Bolivia. Section IV summarizes and compares examined reforms. Final section analyses costs of living of particular income groups in Peru. Results show that 55-60 % of pensioners faced lower inflation than was the overall inflation in the country during the period 1995-2003. Therefore, indexing pensions with consumer price index is advantageous for more than half of pensioners.

Keywords

pension systems, pension reform, Latin America, Peru, Bolivia, indexation, consumer price index

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
3. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Praze dne

Petra Kučová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, PhDr. Petru Hedbávnému, za cenné rady, připomínky a konzultace, které mi poskytl v průběhu psaní práce.

Institut ekonomických studií

Projekt bakalářské práce

Akademický rok 2009/2010

Student:	Petra Kučová
Obor:	Ekonomie
Konzultant:	PhDr. Petr Hedbávný

Garant studijního programu Vám dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a Studijního a zkušebního řádu UK v Praze určuje následující bakalářskou práci

Předpokládaný název BP:

Penzijní reformy v Latinské Americe: Komparativní studie reforem v Peru, Bolívii a Kolumbii

Charakteristika tématu, současný stav poznání, případné zvláštní metody zpracování tématu:

Důchodové systémy v zemích Latinské Ameriky prošly v uplynulých 20 letech výraznými změnami. První zemí, která se pustila do radikální reformy, bylo Chile. Reforma zde začala již v roce 1981, kdy byl státem provozovaný pay-as-you-go systém doplněn soukromými penzijními fondy. Po vzoru Chile následovaly reformy i v dalších 11 zemích. Státy postupně převádí roli poskytovatele penzijního pojištění na soukromý sektor, ať už částečně (Kolumbie, Mexiko), nebo úplně (Bolívie).

Odlišné ekonomické a politické poměry určily rozdílné struktury reforem v jednotlivých zemích – liší se nejen výše příspěvků, ale například i to, zda si mohou lidé dobrovolně vybrat mezi starým a novým systémem či musí povinně využívat určený systém. Ačkoli jsou reformy v Latinské Americe hodnoceny převážně kladně, stále jsou zde nedořešené problémy, např. vysoké administrativní náklady či nízký poměr mezi aktivními plátcí příspěvků a celkovým počtem účastníků (tj. přispěvateli a důchodci), který zhoršuje jinak poměrně příznivé demografické podmínky (počet osob nad 60 let v poměru k celé populaci se pohybuje mezi 5 % a 15 %).

Struktura BP:

Abstrakt

Ve své práci se zaměřím na reformy důchodových systémů ve třech zemích Latinské Ameriky: v Peru, Bolívii a Kolumbii. Kromě studia jednotlivých reforem se zaměřím také vývoj po roce 2000 a změny v původní nastavení reforem.

Prvním zemí bude Peru, kde proběhla reforma v roce 1992. Státní PAYG systém byl doplněn soukromým plně fondovým pilířem. Lidé si mohou dobrovolně vybrat, zda budou příspěvky odvádět do veřejného nebo privátního systému. Pokud se však rozhodnou pro soukromé schéma, nemohou odejít do státního. Naopak mohou po půl roce za určitý poplatek změnit fond.

V další části práce se zaměřím na reformu v Kolumbii, která se hodně podobá té peruánské. Nové penzijní programy soukromých fondů umožňují opustit státní

důchodový systém, do kterého se však lidé mohou po třech letech vrátit. Účastníci plně fondového systému mohou mít u penzijních fondů i více než jeden účet a mohou každých 6 měsíců bezplatně změnit fond.

Posledním studovanou reformou bude případ Bolívie. Reforma zde proběhla naprosto odlišně od dvou předchozích případů: státní PAYG systém byl v roce 1996 zcela nahrazen plně fondovým systémem. Všichni přispěvatelé byli převedeni do nového programu, pouze ti, kteří již pobírali penzi, dále dostávali důchod od státu. Vláda nabídla zahraničním společnostem spravování dvou penzijních fondů (jediných na trhu), kterým rozdělila podíl pojištěných a zaručila duopolní postavení na pět let. To mělo zaručit mj. nízké administrativní náklady a atraktivitu pro zahraniční investory.

V poslední části shrnu získaná poznatky a porovnáám parametry jednotlivých reforem.

Osnova

1. Úvod
2. Důchodové reformy v Latinské Americe
3. Peru
 - 3.1. Situace před reformou
 - 3.2. Parametry reformy
 - 3.3. Pozdější úpravy nového systému
4. Kolumbie
 - 4.1. Situace před reformou
 - 4.2. Parametry reformy
 - 4.3. Stav reformovaného systému po roce 2000
5. Bolívie
 - 5.1. Situace před reformou
 - 5.2. Zavedení plně fondového systému
 - 5.3. Výše administrativních nákladů
6. Porovnání jednotlivých reforem
7. Závěr

Seznam základních pramenů a odborné literatury:

- Crabbe, Carolin A. *A Quarter Century of Pension Reform in Latin America and the Caribbean: Lessons Learned and Next Steps*. Inter-American Development Bank, 2006.
- Escobar, Federico and Nina, Osvaldo. *Pension Reform in Bolivia: A Review of Approach and Experience*. Institute for Advanced Development Studies, 2004.
- Gill, I., Packard, T. and Yermo, J. *Keeping the Promise of Social Security in Latin America*. Stanford University Press, 2005.
- Madrid, Raul L. *Retiring the State: The Politics of Pension Privatization in Latin America and Beyond*. Stanford University Press, 2003
- Masci, Pietro. *Workable Pension Systems: Reforms in the Caribbean*. Inter-American Development Bank and Caribbean Development Bank. 2005.
- Müller, Katharina. *Privatising Old-age Security: Latin America and Eastern Europe Compared*. Edward Elgar Publishing, 2003.
- Queisser, Monika. *Pension Reform and Private Pension Funds in Peru and Colombia*.

Policy Research Working Paper No. 1853, The World Bank, November 1997.

Rofman, Rafael. *Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of World Bank Assistance*. The World Bank, 2007.

Schmidt-Hebbel, Klaus: *Latin America's Pension Revolution: A Review of Approaches and Experience*, The World Bank, 1999.

Whitehouse, Edward, and World Bank. *Administrative Charges for Funded Pensions: An International Comparison and Assessment*. Social Protection Discussion Paper No. 0016, The World Bank, June 2000.

Datum zadání:	Červen 2010
Termín odevzdání:	Květen 2011

Obsah

Seznam tabulek	xi
Seznam grafů	xi
Seznam použitých zkratk	xii
Úvod	1
1. Základní informace o Latinské Americe	3
1.1. Penzijní systémy v zemích Latinské Ameriky	5
2. Peru	8
2.1. Základní informace	8
2.2. Penzijní systémy před reformou	9
2.3. Reforma penzijního systému	10
2.3.1. Parametry nově zavedeného systému	11
2.3.2. Následné úpravy penzijního systému	12
2.3.3. Starobní důchody	15
3. Bolívie	18
3.1. Základní informace	18
3.2. Penzijní systémy před reformou	19
3.3. Reforma penzijního systému	20
3.3.1. Kapitalizace státních podniků a program Bonosol	21
3.3.2. Zavedení nových penzijních fondů	21
3.3.3. Parametry nového důchodového systému	22
3.3.4. Starobní důchody	23
3.4. Pozdější úpravy důchodového systému	24
4. Srovnání důchodové reformy v Peru a Bolívii	25
5. Valorizace důchodů podle indexu spotřebitelských cen	30
5.1. Valorizace důchodů	30
5.2. Index spotřebitelských cen	31
5.3. Inflace pro jednotlivé příjmové skupiny	34
5.3.1. Příjmová nerovnost v Peru	34
5.3.2. Rozložení spotřeby jednotlivých příjmových skupin	36
5.3.3. Indexy spotřebitelských cen podle příjmových kvintilů	37
5.4. CPI jako index pro valorizaci důchodů	40
Závěr	42
Bibliografie	44
Seznam příloh	47
Přílohy	48

Seznam tabulek

Tabulka 1. Přehled penzijních reforem v Latinské Americe.....	7
Tabulka 2. Ekonomické ukazatele a výdaje na důchody v Peru v letech 1988-1992	11
Tabulka 3. Podmínky pro získání nároku na důchod ve státním systému.....	16
Tabulka 4. Výše důchodu podle věku.....	17
Tabulka 5. Srovnání důchodových systémů v Peru a Bolívii	26
Tabulka 6. Míra zapojení obyvatel do penzijního systému v letech 1999-2005 (v %) ...	28
Tabulka 7. Struktura spotřebního koše pro výpočet CPI v hlavním městě Limě (v %) ..	38
Tabulka 8. Procentuální podíl důchodců v jednotlivých příjmových kvintilech	41

Seznam grafů

Graf 1. Rozdělení příjmů ve vybraných zemích Latinské Ameriky (2006)	4
Graf 2. Míra kojenecké úmrtnosti a střední délka života při narození v Peru v období 1950-2010.....	8
Graf 3. Věková pyramida v Peru, srovnání dat z roku 1993 a 2007	9
Graf 4. Počet nových členů Soukromého penzijního systému za měsíc v období červen 1993 – červen 1995.....	13
Graf 5. Počet nových členů Soukromého penzijního systému za měsíc v období červenec 1995 – leden 2001	14
Graf 6. Míra kojenecké úmrtnosti a střední délka života při narození v Bolívii v období 1950-2005	18
Graf 7. Zapojení se nově příchozích na pracovní trh do soukromého a státního systému v Peru v letech 1993-2002 (v %).....	25
Graf 8. Skutečný a předpokládaný deficit penzijního systému v Peru, 1995-2000 (v % HDP)	27
Graf 9. Skutečný a předpokládaný deficit penzijního systému v Bolívii, 1998-2002 (v % HDP)	27
Graf 10. Podíl příjemců důchodových dávek k obyvatelstvu staršímu 64 let	29
Graf 11. Rozdělení příjmů v Peru podle kvintilů, období 1997-2008.....	35
Graf 12. Giniho koeficient v Peru, období 1997-2008.....	36
Graf 13. Rozložení spotřeby obyvatel Peru podle příjmových kvintilů.....	37
Graf 14. Kumulativní cenové indexy pro jednotlivá období (v %).....	39

Seznam použitých zkratek

CPI	<i>consumer price index</i> , index spotřebitelských cen
FPI	<i>Fisher price index</i> , Fisherův cenový index
ILO	<i>International Labour Organization</i> , Mezinárodní organizace práce
IMF	<i>International Monetary Fund</i> , Mezinárodní měnový fond
INE	<i>Instituto Nacional de Estadística</i> , Národní ústav pro statistiku v Bolívii
INEI	<i>Instituto Nacional de Estadística e Informática</i> , Národní ústav pro statistiku a informatiku v Peru
IPSS	<i>Instituto Peruano de Seguridad Social</i> , Peruánský ústav sociálního zabezpečení
LPI	<i>Laspeyers price index</i> , Laspeyersův cenový index
PPI	<i>Paasche price index</i> , Paascheho cenový index
SBS	<i>Superintendencia de Banca, Seguros y AFP</i> , Nejvyšší kontrolní úřad pro banky, pojišťovny a penzijní fondy v Peru
SNP	<i>Sistema Nacional de Pensiones</i> , Státní důchodový systém v Peru
SPP	<i>Sistema Privado de Pensiones</i> , Soukromý důchodový systém v Peru

Úvod

Země Latinské Ameriky prošly v posledních padesáti letech výraznými změnami. S ekonomickým rozvojem se zvýšila životní úroveň většiny populace. Politické změny (zejména zrušení diktátorských režimů) vedly k posílení demokracie v jednotlivých zemích a občané začali více zasazovat o svoje práva. Zvýšily se nároky společnosti na sociální zabezpečení jako jedno ze základních lidských práv.

Důchodové systémy v jednotlivých zemích Latinské Ameriky byly ve většině zemí relativně štědré (v porovnání s důchodovými systémy v Evropě či USA), avšak dávky byly rozdělovány nerovnoměrně. Navíc s rozvíjející se kvalitou zdravotní péče a její zlepšující se dostupností se zvyšoval počet starších lidí, kterým měla být pomoc ve stáří určena, a důchodové systémy se dostávaly do finančních problémů. Tyto a další důvody vedly k často radikální reformám důchodových systémů v 10 zemích Latinské Ameriky.

Společným prvkem reforem je přesun zodpovědnosti jednotlivých vlád směrem k soukromému sektoru a samotným občanům. Byly zavedeny penzijní fondy, u kterých si občané spoří finanční prostředky na stáří. Postavení těchto fondů se v jednotlivých zemích liší – někde byly zavedeny jako alternativa ke státnímu důchodovému systému (v Peru a Kolumbii), jinde ho doplňují (např. v Argentině či Uruguayi) a v některých zemích fondy zcela nahradily státní důchodový systém (např. v Bolívii či Mexiku).

V této práci se zaměřím na reformy v Peru a v Bolívii, kde reformy důchodových systémů proběhly v 90. letech 20. století. Reforma v Peru zavedla soukromý pilíř jako alternativu ke státnímu systému a lidé se mohou rozhodnout, do kterého systému se zapojí. Reforma v Bolívii byla mnohem radikálnější: státem spravovaný průběžně financovaný systém byl nahrazen soukromě spravovaným fondovým pilířem.

Kromě popisu reforem se budu věnovat valorizaci důchodových dávek podle indexu spotřebitelských cen. Na základě dat z Peru z let 1995-2003 se pokusím se zjistit, jaké inflaci čelili důchodci v tomto období v porovnání s pozorovanou inflací v zemi. Mezinárodní studie zabývající se tímto tématem ukazují, že růst životních nákladů starších osob je v USA v porovnání s ostatními obyvateli výrazně vyšší (v letech 1982-2005 o 0,2 až 0,4 procentního bodu, viz Hobijn & Lagakos (2005), Amble & Stewart (1994), McGranahan & Paulson (2006)). Valorizace důchodových dávek podle indexu spotřebitelských cen celé populace pak nepřesně odráží růst životních

nákladů příjemců těchto dávek, což vede ke snižování kupní síly důchodců v porovnání s ostatními obyvateli (Hobijn & Lagakos, 2003). Crawford & Smith (2002) ovšem při analýze dat z Velké Británie z let 1975-2000 docházejí k opačným výsledkům: starší lidé čelili v tomto období nižší inflaci než ostatní domácnosti ve Velké Británii. V Kanadě se podle tamních studií (Taktek 1998), Chiru (2005)) inflace, které čelí starší lidé, nijak výrazně neliší od agregované inflace.

Vyšší růst životních nákladů starších lidí ve Spojených státech je příkládán rostoucím cenám zdravotní péče, která v USA představuje desetinu výdajů starších osob, což je dvakrát více než u ostatních obyvatel. Ve Velké Británii a v Kanadě tento rozdíl není tak markantní a růst životních nákladů starších lidí se výrazně v porovnání s náklady ostatních obyvatel výrazně neliší. Ve své práci se pokusím zjistit, jaké inflaci čelili důchodci v Peru v porovnání s ostatními obyvateli země.

Struktura práce je následující: v první části práce přiblížím ekonomickou a demografickou situaci v Latinské Americe a vývoj systémů sociálního zabezpečení v této oblasti. V další části se budu věnovat důchodovému systému v Peru. Zaměřím se nejen na samotnou reformu, ale i na dodatečné úpravy v nastavení penzijního systému. Třetí část věnuji důchodovému systému v Bolívii, jeho reformě a následným úpravám. Ve čtvrté části shrnu reformy penzijních systémů ve dvou zmíněných zemích. V poslední části se budu věnovat valorizaci důchodových dávek. Zaměřím se na cenovou valorizaci a na základě dat v Peru budu zkoumat, do jaké míry odráží index spotřebitelských cen růst životních nákladů důchodců, a zda je tento index vhodným indikátorem pro valorizaci penzí.

1. Základní informace o Latinské Americe

Pod pojmem Latinská Amerika je chápána oblast Jižní a Střední Ameriky. Konkrétní vymezení se však v jednotlivých zdrojích liší – v některých publikacích jsou do oblasti Latinské Ameriky zahrnuty všechny země jižně od hranic Spojených států amerických a Mexika, včetně států v oblasti Karibského moře. Podle jiné klasifikace patří do Latinské Ameriky státy jižní a střední Ameriky, kde je úředním jazykem některý z románských jazyků (španělština, portugalština či francouzština) (Sinha, 2000). v této práci je použita klasifikace Organizace spojených národů, která mezi země Latinské Ameriky počítá státy na pevninské části amerického kontinentu vyjma Kanady a Spojených států amerických. Podle této klasifikace je tedy karibská oblast počítána zvlášť, naopak do oblasti Latinské Ameriky patří i státy, kde není úředním jazykem španělština či portugalština, ale leží na daném kontinentě (jedná se o Guyanu a Surinam)¹ (United Nations, 2009).

Latinská Amerika se skládá z 20 suverénních států. Ekonomicky nejvyspělejší (podle HDP na obyvatele) jsou země na jihu kontinentu v oblasti zvané Cono Sur (Argentina, Chile a Uruguay), Venezuela, jejíž bohatství je založeno zejména na těžbě ropy, Mexiko, které profituje z blízkosti Spojených států amerických, a Brazílie, která je považována za jednu z nejrychleji rostoucích ekonomik světa. Nejchudší země jsou Honduras, Bolívie a Nikaragua. (IMF, 2011) Celková tabulka ekonomických a dalších ukazatelů zemí Latinské Ameriky je přiložena v Příloze 1.

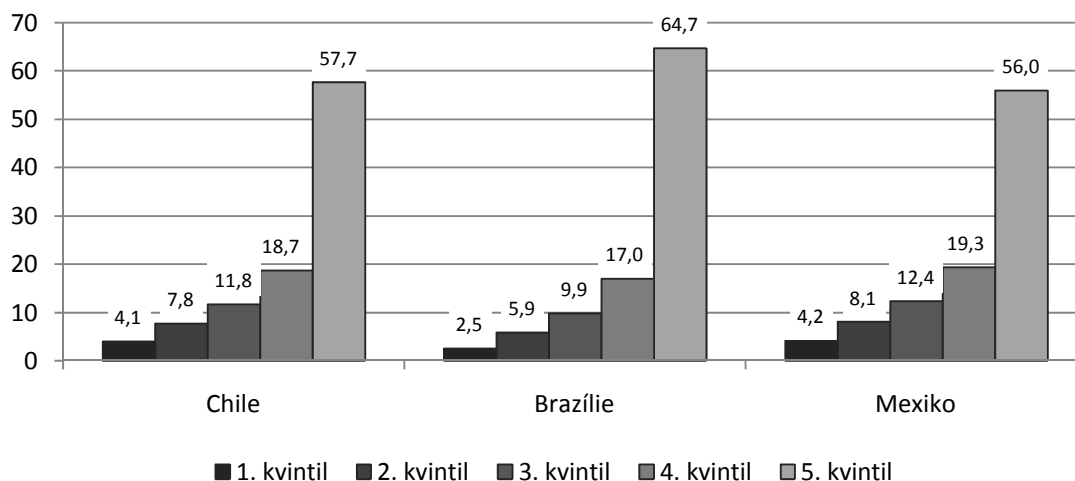
V posledních 30 letech prošla Latinská Amerika výraznými fázemi ekonomického vývoje: 80. léta jsou v Latinské Americe charakterizována jako „ztracená dekáda“, neboť se většina zemí potýkala s makroekonomickou nestabilitou a stagflací (Freeman, 2002). 90. léta a počátek nového tisíciletí je charakteristický strukturálními reformami v jednotlivých zemích (zejména liberalizace obchodu a finančních trhů, reformy veřejných financí, privatizace). Tyto reformy přispěly ke stabilizaci ekonomické situace v jednotlivých zemích a rozvoji místních ekonomik.

Latinská Amerika je společně s Afrikou dlouhodobě označována jako oblast s největšími nerovnostmi mezi obyvateli. Giniho koeficient, který měří, do jaké míry se

¹ Mezi Latinskou Ameriku tedy patří tyto státy: Argentina, Belize, Bolívie, Brazílie, Ekvádor, Guatemala, Guyana, Honduras, Chile, Kolumbie, Kostarika, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Surinam, Uruguay a Venezuela.

rozdělení příjmů v populaci odchyluje od dokonale rovnoměrného rozdělení², se v Latinské Americe pohybuje od 0,42 (Uruguay) do 0,58 (Kolumbie) (viz Příloha 1). Celosvětově se Giniho koeficient pohybuje od 0,25 do 0,75 – nejnižší hodnoty jsou naměřené v Dánsku (0,247), Japonsku (0,249) a Švédsku (0,25). Nejvyšší rozdíly mezi obyvateli jsou podle Giniho koeficientu v Namibii (0,743) (World Bank, 2011)³. Ačkoli by se z hodnot HDP na obyvatele mohlo zdát, že se jedná o relativně vyspělé země (HDP na obyvatele Chile je srovnatelné s HDP na obyvatele Polska či Litvy), v zemích Latinské Ameriky je daleko větší podíl chudého obyvatelstva než ve srovnatelných zemích⁴ ve světě. Graf 1 zobrazuje nerovnosti v rozdělení příjmů podle kvintilů ve třech zemích Latinské Ameriky. 1. kvintil označuje nejchudších 20 % obyvatelstva, 5. kvintil pak nejbohatších 20 % obyvatelstva. Např. v Brazílii vlastní nejbohatší pětina obyvatel téměř 65 % všech příjmů, zatímco nejchudších 20 % obyvatel disponuje pouze 2,5 % všech příjmů. Podobná struktura příjmových kvintilů, jako je zobrazena v Graf 1, je charakteristická pro všechny země Latinské Ameriky.

Graf 1. Rozdělení příjmů ve vybraných zemích Latinské Ameriky (2006)

Zdroj: United Nations (2011)

² Giniho koeficient je definován jako podíl obsahu oblasti mezi Lorenzovou křivkou a hypotetickou křivkou absolutní rovnosti (uhlopříčka jednotkového čtverce) ku celkové ploše pod uhlopříčkou jednotkového čtverce. Lorenzova křivka zobrazuje kumulativní procenta příjmů proti kumulativnímu procentu příjemců. Giniho koeficient tak nabývá hodnot od 0 do 1, kde 0 značí dokonalou rovnost rozdělení příjmů, 1 naopak dokonalou nerovnost rozdělení příjmů. (World Bank, 2011)

³ Data z let 2000 – 2010.

⁴ Ve smyslu srovnatelného HDP na obyvatele.

Chudoba je tak jedním z hlavních socio-ekonomických problémů zemí Latinské Ameriky. Podíl obyvatelstva žijícího s méně než 2 USD na den⁵ se v zemích Cono Sur a v Mexiku pohybuje mezi 5 a 10 % (nejmenší podíl chudého obyvatelstva je v Chile, 5,57 %⁶), v ostatních státech Latinské Ameriky je však daleko vyšší – pohybuje se mezi 20 % a 40 % obyvatelstva (viz Příloha 1) (United Nations, 2011).

1.1. Penzijní systémy v zemích Latinské Ameriky

Tradice institucí sociálního zabezpečení je v Latinské Americe, v porovnání s ostatními rozvojovými zeměmi, poměrně dlouhá. Už od začátku 20. století začaly některé vlády, odborové organizace či obchodní sdružení zajišťovat různé formy pomoci pro starší osoby, osoby s tělesným postižením, pozůstalé či nezaměstnané. První státní důchodové systémy byly zřízeny ve 20. letech 20. století (první zeměmi bylo Chile (1924) a Uruguay (1928)) (Gill, Packard & Yermo, 2005). Latinská Amerika se tak stala po Evropě první oblastí, kde byly zavedeny systémy sociálního pojištění (Queisser, 1999).

V posledních třiceti letech došlo v Latinské Americe k mnoha demografickým, ekonomickým i sociálním změnám. Oslabení ekonomiky spojené s externími šoky v 80. letech vedlo k výraznému snížení počtu přispěvatelů do státních důchodových systémů, zejména kvůli vysoké nezaměstnanosti, stále častějšímu výskytu neformální práce a vyhýbání se placení příspěvků (Queisser, 1999). Věk odchodu do důchodu byl snižován a bylo tedy třeba zvýšit odvody ze mzdy. To se však ukázalo jako politicky neprůchodné a důchodové systémy stále více zatěžovaly státní rozpočty. Neudržitelnost stávajících systémů si někteří politici a ekonomové uvědomovali, ale první pokusy o změny penzijních systémů byly neúspěšné. Výjimku tvoří reforma v Chile, kde byl v roce 1981 Pinochetovým diktátorským režimem zaveden soukromě spravovaný fondový pilíř, který nahradil stávající státem spravovaný průběžně financovaný systém (Queisser, 1999). V ostatních zemích přišly reformy důchodových systémů o více než 15 let později (viz Tabulka 1).

V posledních 50 letech se výrazně změnila věková struktura obyvatelstva. Se zlepšujícími se technologiemi a lepší dostupností zdravotní péče se v zemích snižuje kojenecká úmrtnost (za posledních 50 let klesl počet zemřelých kojenců do 1 roku ze 100 úmrtí na 1000 novorozenců na 19 úmrtí (World Bank, 2011)) a prodlužuje se

⁵ Mezinárodně uznávaná hranice chudoby stanovená Světovou bankou.

⁶ Data z roku 2005.

střední délka života při narození – nejvíce v Peru, Hondurasu a Nikaragui, kde se za posledních 50 let zvýšila střední délka života o 30 let (United Nations, 2011). Zvyšuje se tak podíl starších lidí v populaci. V některých zemích Latinské Ameriky, jako je například Argentina či Uruguay, je struktura obyvatelstva podobná té ve vyspělých státech západní Evropy – podíl lidí starších 60 let v celkové populaci se pohybuje mezi 10 a 20 % a růst populace je nízký nebo záporný. V dalších zemích (například Bolívie či Mexiko) tvoří lidé starší 60 let méně než desetinu populace, což je v porovnání s ostatními zeměmi světa nízký podíl (v Evropě tvoří lidé nad 60 let pětinu populace, v USA 16 % obyvatelstva, v Japonsku dokonce 23 %), ale jejich počet se rychle zvyšuje (Bertranou & Rofman, 2002). Podle odhadů Organizace spojených národů se průměrný podíl lidí starších 60 let na celkové populaci zvýší z dnešních 10 % na 20 % během 25 let⁷ (United Nations, 2009).

Kromě nepříznivých demografických změn byl dalším problémem penzijních systémů nerovnost a nespravedlnost při rozdělování dávek – chudí lidé z venkova byli často znevýhodňováni, či dokonce vyloučeni ze systémů, zatímco politicky mocné skupiny si diktovaly podmínky a lobovaly za ještě vyšší dávky (Müller, 2003).

První reforma důchodového systému v Latinské Americe proběhla v Chile v roce 1981. Státní průběžně financovaný systém byl uzavřen a nahrazen soukromě spravovanými penzijními fondy. Později se i ostatní země v regionu snažily změnit přístup k penzijní politice, ovšem vyjednávání o reformě penzijních systémů bylo vzhledem ke štědře nastaveným původním systémům velmi složité a zdlouhavé. Další reforma důchodového systému v Latinské Americe tak proběhla až o 12 let později. Postupně dochází u jednotlivých systémů k privatizaci a individualizaci, tj. přenesení zodpovědnosti ze státu na jednotlivé občany (Gill, Packard & Yermo, 2005). Charakteristickým rysem reform v Latinské Americe je přesun od průběžně financovaného systému k fondovému financování (Calvo, Bertranou & Bertranou, 2010). Ne ve všech státech se však vládám podařilo prosadit úplné nahrazení státního systému soukromými fondy, v některých zemích vedla politická jednání ke kompromisům v návrhu reformy. Reformy můžeme rozdělit na tři typy:

1. substituční: fondový pilíř zcela nahrazuje průběžně financovaný pilíř
2. paralelní: fondový pilíř je zaveden jako alternativa k průběžně financovanému systému

⁷ 2008 Revision of World Population Prospects, medium variant

3. smíšený: fondový pilíř doplňuje průběžně financovaný pilíř (Calvo, Bertranou & Bertranou, 2010).

Tabulka 1 shrnuje reformy důchodových systémů v zemích Latinské Ameriky do roku 2011.

Tabulka 1. Přehled penzijních reforem v Latinské Americe

Země	Rok spuštění reformy	typ reformy
Chile	1981	substituční
Peru	1993	paralelní
Kolumbie	1994	paralelní
Argentina	1994	smíšený
Uruguay	1996	smíšený
Bolívie	1997	substituční
Mexiko	1997	substituční
Salvador	1998	substituční
Kostarika	2001	smíšený
Panama	2008	smíšený

Zdroj: Calvo, Bertranou & Bertranou (2010)

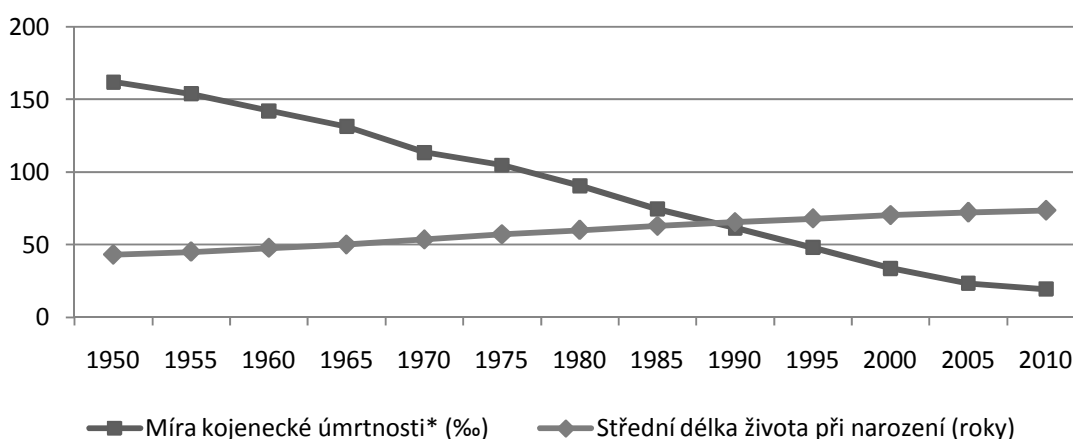
2. Peru

2.1. Základní informace

Peru je třetí největší stát Latinské Ameriky (jeho rozloha činí 1,29 mil. km²). Jedná se o republiku, která se dělí na 25 správních oblastí a hlavní město Limu. Měnou je nuevo sol (kód PEN), střední kurz k 31.1.2011 byl 6,382 Kč. HDP na obyvatele v paritě kupní síly v roce 2009 bylo 8 626 USD⁸, což řadí Peru přesně do poloviny v žebříčku zemí Latinské Ameriky (v České republice je HDP na obyvatele v paritě kupní síly téměř třikrát větší, je roven 24 165 USD) (IMF, 2011). Podle dat z peruánského statistického úřadu z roku 2009 žije 34,8 % obyvatel Peru v chudobě, 11,5 % v extrémní chudobě⁹.

V Peru žije 28 220 000 lidí, roční přírůstek je 1,6 %¹⁰. S klesající kojeneckou úmrtností (viz Graf 2) se zvyšuje střední délka života při narození – v roce 1950 připadlo na 1 000 živě narozených dětí 161 zemřelých kojenců, v roce 2010 to bylo už jen 20. Střední délka života při narození se v tomto období zvýšila o 30 let (ze 43 let na 73 let).

Graf 2. Míra kojenecké úmrtnosti a střední délka života při narození v Peru v období 1950-2010

* počet zemřelých do jednoho roku na 1 000 živě narozených

Zdroj: INEI (2011)

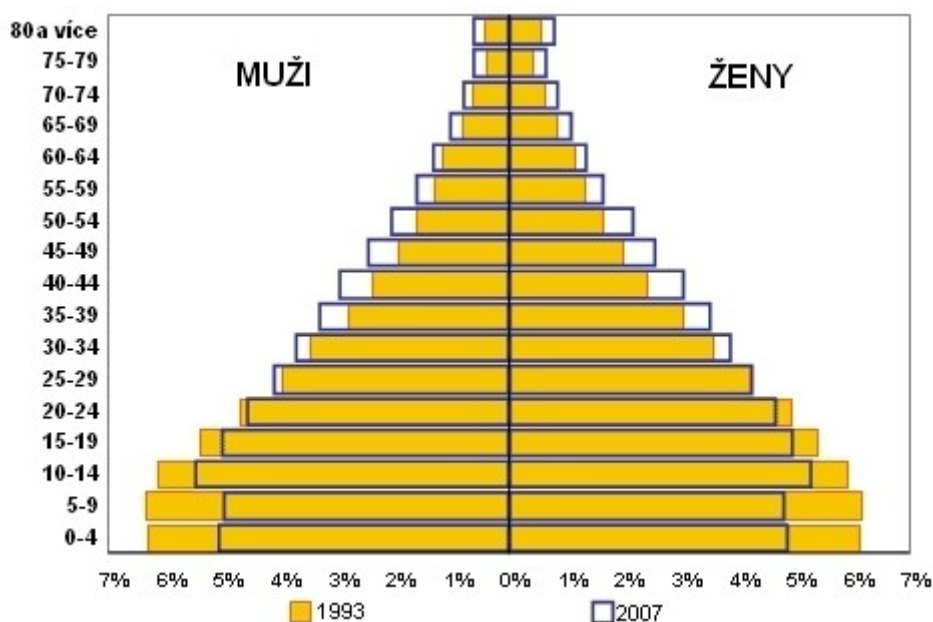
⁸ Metodika podle IMF (2011).

⁹ Za chudé jsou považováni lidé, jejichž domácnost má příjmy nižší než jsou minimální životní náklady. Extrémně chudí jsou ti, jejichž příjmy jsou nižší než minimální životní náklady na potravu.

¹⁰ Data z roku 2007.

Zvyšuje se tak i podíl lidí starších 65 let: v roce 1993 představovali lidé starší 65 let 4,7 % obyvatelstva, v roce 2007 to bylo 6,4 % obyvatelstva (1 764 700 lidí) (INEI, 2011). Změnu věkové struktury obyvatelstva můžeme vidět na věkové pyramidě (viz Graf 3).

Graf 3. Věková pyramida v Peru, srovnání dat z roku 1993 a 2007

Zdroj: INEI (2011)

2.2. Penzijní systémy před reformou

První důchodové systémy byly v Peru založeny již v 50. letech 19. století. Vládní úřady tehdy zajišťovaly svým bývalým zaměstnancům finanční podporu ve stáří. Vzhledem k tomu, že neexistoval žádný centrální orgán, který by vyplácení dávek kontroloval, a důchody byly vypláceny z rozpočtů jednotlivých úřadů, záleželo zejména na vůli jednotlivých úředníků, kdo a v jaké výši důchody dostal (Rofman, 2007). Další státní programy penzijního zabezpečení byly zavedeny ve 30. letech 20. století, ale týkaly se pouze úředníků, zaměstnanců bank a obchodníků. Až v roce 1961 byli do programů zahrnuti všichni pracující (Müller, 2003).

V 70. letech byla snaha systémy sjednotit: v roce 1973 byl vytvořen Státní důchodový systém (Sistema Nacional de Pensiones, SNP), který zabezpečoval důchody pro všechny pracovníky v soukromém sektoru a většinu státních úředníků (Rofman,

2007). Jednalo se o průběžně financovaný, dávkově definovaný systém, do kterého odváděli zaměstnanci 3 % svého hrubého platu a zaměstnavatelé dalších 6 % (Queisser, 1997). Nárok na vyplácení důchodů měli zaměstnanci, kteří přispívali do systému alespoň 20 let a dosáhli důchodového věku – pro muže byl věk odchodu do důchodu stanoven na 60 let, pro ženy na 55 let (Queisser, 1997). V roce 1980 byl založen Peruánský ústav sociálního zabezpečení (Instituto Peruano de Seguridad Social, IPSS), který spravoval tento důchodový program a program pro matky na mateřské dovolené. Až do roku 1982 vykazoval důchodový program přebytky. Ty však nebyly uschovány jako zdroje na další roky, ale byly využity na financování podpory pro ženy na mateřské dovolené (Müller, 2003). To vedlo v dalších letech k deficitům a nutnosti dofinancování systému ze státního rozpočtu.

V roce 1974 byl zaveden speciální penzijní systém pro vojáky a příslušníky policie (Cédula Viva, CV). Pro získání nároku na důchod nebyla stanovena žádná věková hranice, pouze minimální počet odsloužených let: pro muže to bylo 15 let, pro ženy 12,5 roku. Výše dávek byla odvozena od počtu let ve službě a pohybovala se od 50 % posledního pobíraného platu při 15 letech ve službě až do stoprocentního nahrazení platu při 30 a více odsloužených letech (Aiyer, 1997). Celková výše příspěvků byla v roce 2007 12 % (polovinu hradí zaměstnanec a polovinu zaměstnavatel). Postupně si zapojení do tohoto programu (kvůli jeho výhodným podmínkám) vymohly další skupiny státních zaměstnanců, zejména vládní úředníci a zaměstnanci státních podniků. Důchody byly vypláceny lokálními institucemi (místní vlády, ministerstva, státní podniky) z jejich rozpočtů (Rofman, 2007).

2.3. Reforma penzijního systému

Po ekonomické krizi na konci 80. let, kdy se hrubý domácí produkt propadl meziročně až o 11 % a země se potýkala s hyperinflací (viz Tabulka 2), byl v roce 1990 zvolen nový prezident Alberto Fujimori. Prosadil hluboké strukturální reformy zaměřené na rozvoj tržní ekonomiky a přilákání zahraničních investorů (Rofman, 2007). Mezi nimi byla i reforma důchodového systému. Výdaje na penzijní systém (dofinancování deficitu IPSS) se v 90. letech pohybovaly kolem 1 % hrubého domácího produktu (viz Tabulka 2), finanční stabilita tedy nebyla hlavním problémem systému (Rofman, 2007). Ten byl kritizován zejména kvůli nízkému podílu obyvatelstva zahrnutých do systému – v roce 1992 tvořili lidé starší 60 let více než 6 % obyvatelstva, ale důchody pobíralo jen 2,3 % populace (Müller, 2003).

Tabulka 2. Ekonomické ukazatele a výdaje na důchody v Peru v letech 1988-1992

	1988	1989	1990	1991	1992
Změna reálného HDP (v %)	-8,7	-11,7	-5,1	2,2	-0,4
Index spotřebitelských cen (v %)	667,0	3398,7	7481,7	409,5	73,5
Státní výdaje na důchody ¹ (v % HDP)	1,0	0,7	0,7	0,9	1,2

¹ výdaje na vyplácení důchodů Peruánským úřadem sociálního zabezpečení

Zdroj: World Bank (2011), Müller (2003)

Vláda chtěla po vzoru reformy v Chile uzavřít státní systém a nahradit ho soukromými fondy, tento návrh se však setkal s velkým odporem reprezentantů Peruánského ústavu sociálního zabezpečení (IPSS) a odborových organizací (Müller, 2003). Po několika úpravách návrhu byl v roce 1992 přijat kompromis: byl zaveden soukromý fondový pilíř (Soukromý důchodový systém, Sistema Privado de Pensiones, SPP) jako alternativa ke státnímu průběžně financovanému systému (SNP). Státní systém tak nebyl uzavřen, a to ani pro nově příchozí na pracovní trh. Lidé si mohou vybrat, zda budou využívat státní systém, anebo přestoupí do soukromě spravovaného fondového pilíře (Aiyer, 1997). Zároveň mohli přestoupit ze státního systému do soukromého a naopak.

Reforma důchodového systému se vůbec netýkala programu pro státní zaměstnance (Cédula Viva), pro které zůstaly podmínky stejné jako před reformou – nárok na důchod získali muži již po 15 letech ve službě, ženy po 12,5 odsloužených letech. Výše důchodů se odvíjela od počtu odsloužených let a pohybovala se mezi 50 % a 100 % posledního pobíraného platu (Aiyer, 1997).

2.3.1. Parametry nově zavedeného systému¹¹

Soukromý důchodový systém byl spuštěn v červenci 1993. Jedná se o příspěvkově definovaný plně fondový systém. Výše důchodu každého účastníka tohoto systému přímo závisí na jeho příspěvcích odvedených do systému (na rozdíl od státního systému, který je dávkově definovaný).

Každý účastník tohoto systému má svůj osobní kapitálový účet u jednoho z penzijních fondů, na který si ukládá část svého platu. Při dosažení věku odchodu do důchodu si vybere jednu z možností, jak bude peníze ze svého účtu čerpat – buď ve

¹¹ Tato kapitola je založena na Kapsoli Salinas et al. (2008).

formě anuity, plánovaného vybírání (scheduled withdrawal) či jejich kombinaci (viz níže).

Příspěvková sazba, kterou odvádí zaměstnavatel na osobní kapitálové účty svých zaměstnanců, byla stanovena na 10 % hrubé mzdy. Dále se platí poplatky penzijním fondům (průměrně 0,64 % hrubé mzdy), pojistné proti invaliditě (2,25 % hrubé mzdy), příspěvek Peruánského ústavu sociálního zabezpečení (IPSS) ve výši 1 % hrubé mzdy a pevná částka 0,88 nuevos soles. Celkové náklady činí průměrně 15 % hrubé mzdy.

Věk odchodu do důchodu byl stanoven na 65 let (tj. pro ženy o 10 let více než ve státním systému, pro muže o 5 let více). Pokud zůstatek na osobním kapitálovém účtu zaručuje účastníkovi důchod ve výši minimálně 50 % průměrného platu z posledních 10 let, může pracující odejít do důchodu i dříve než po dosažení 65 let. Minimální důchod nebyl zaveden.

Těm, kteří se rozhodli přejít ze státního do fondového systému, byl na základě jejich předchozích příspěvků do státního systému vydán dluhopis uznání¹² (Bono de Reconocimiento). Jeho nominální hodnota se odvíjí od výše platu, který občan pobíral během posledního roku před vydáním dluhopisu, a počtu měsíců, po které odváděl příspěvky do státního důchodového systému. Nominální hodnota dluhopisu uznání je vypočítána podle následujícího vzorce:

$$BR = 0,1831 \cdot \bar{w}_{12} \cdot m$$

kde BR označuje nominální hodnotu dluhopisu uznání (Bono de Reconocimiento), \bar{w}_{12} je průměr posledních 12 měsíčních platů před vydáním dluhopisu, m je počet měsíců, po které zaměstnanec odváděl příspěvky do státního systému.

Nárok na dluhopis uznání má každý, kdo přispíval do státního systému alespoň 48 měsíců během posledních 10 let před vydáním dluhopisu. Dluhopisy jsou valorizovány podle indexu spotřebitelských cen (Queisser, 1997). Maximální hodnota dluhopisu je 60 000 nuevos soles¹³ (Kapsoli Salinas et al., 2008).

Příspěvky na soukromé účty nejsou daňově odečitatelnými položkami. Penzijní dávky jsou daněny daní z příjmu (Queisser, 1997).

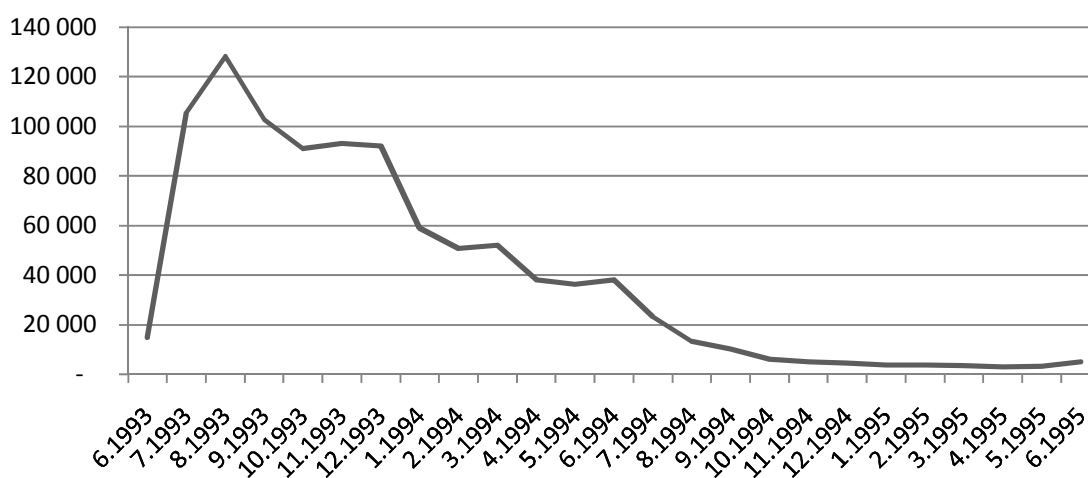
2.3.2. Následné úpravy penzijního systému

V prvním půlroce po zavedení fondového systému se počet obyvatel, kteří začali využívat penzijní fondy, pohyboval okolo 100 000 obyvatel za měsíc (viz Graf 4).

¹² Terminologie podle V. Bezděka (2000).

¹³ V cenách z listopadu 1992 (tj. v době, kdy vešel v platnost zákon o důchodové reformě). Tato hodnota je také valorizována podle indexu spotřebitelských cen.

Graf 4. Počet nových členů Soukromého penzijního systému za měsíc v období červen 1993 – červen 1995

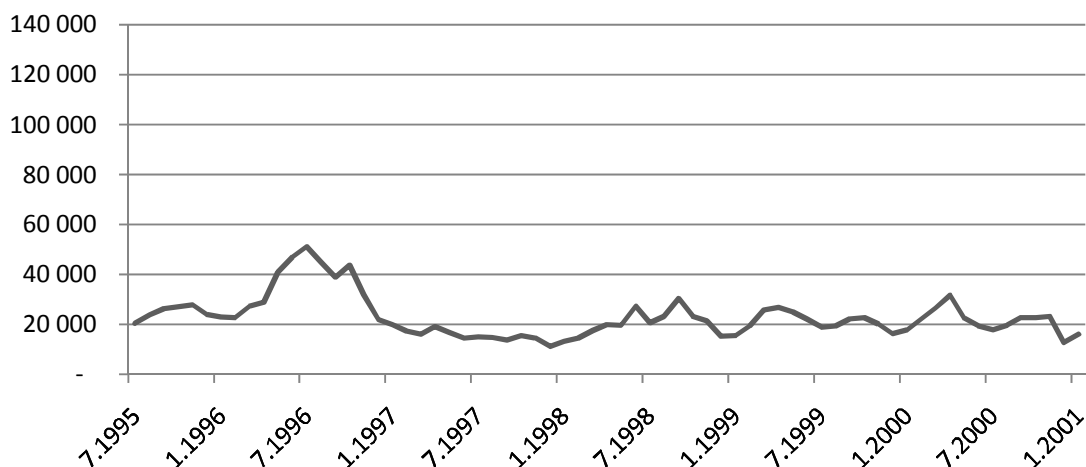
Zdroj: SBS (2011)

Měsíční přírůstky však stále klesaly. Rok a půl po zavedení soukromého pilíře se počet lidí, kteří si založili osobní kapitálový účet u jednoho z penzijních fondů, pohyboval kolem 4 000. Důvodů, proč fondový systém nebyl atraktivní a lidé raději zůstávali ve státním systému, bylo několik:

- v soukromém systému je příspěvková sazba vyšší než ve státním,
- věk odchodu do důchodu v soukromém systému je vyšší,
- v soukromém systému není na rozdíl od státního stanovena žádná minimální důchodová dávka,
- vláda nebyla schopna kvůli chybějícím záznamům o zaplacených příspěvcích vydávat dluhopisy uznání.

V červenci 1995 byla zvýšena příspěvková sazba v Státním důchodovém systému na 13 % hrubého platu (Kapsoli Salinas et al., 2008) a zároveň klesly administrativní poplatky penzijních fondů, čímž byly eliminovány rozdíly mezi příspěvky ve státním a soukromém systému. Byly také změněny podmínky pro nově příchozí na trh práce – nově jsou automaticky zahrnuti do soukromého pilíře, pokud si nepodají žádost o zařazení do státního systému (Müller, 2003). Věk odchodu do důchodu byl v obou systémech stanoven na 65 let (Queisser, 1997). Díky těmto úpravám se opět stoupl zájem o Soukromý penzijní systém a měsíční počet nových

Graf 5. Počet nových členů Soukromého penzijního systému za měsíc v období červenec 1995 – leden 2001

Zdroj: SBS (2011)

členů se zvýšil z 5 117 v červnu 1995 (viz Graf 4) na průměrně 23 000 nových členů za měsíc v období od července 1995 do ledna 2001 (viz Graf 5).

Další změny nastaly v roce 2002. Nově mohou být dávky vypláceny kromě místní měny i v amerických dolarech (Kapsoli Salinas et al., 2008). Dále byly zmírněny požadavky pro získání dluhopisu uznání. Byla stanovena minimální výše důchodu v soukromém systému, avšak jen pro obyvatele narozené před rokem 1945, kteří alespoň 20 let přispívali do některého ze systémů (Müller, 2003). Zároveň byla zavedena možnost předčasného odchodu do důchodu pro horníky a pracovníky ve stavebnictví a dočasně (do konce roku 2008) také pro dlouhodobě nezaměstnané nad 55 let (Kapsoli Salinas et al., 2008).

V současné době jsou v Peru dva důchodové systémy: státem spravovaný Státní důchodový systém a soukromě spravovaný Soukromý důchodový systém. Pracující si mohou vybrat, zda přestoupí ze státního důchodového systému do soukromého. Nově příchozí na pracovní trh si mohou vybrat, do kterého systému se zapojí. Pokud tak neučiní do 10 dnů od začátku pracovního poměru, jsou automaticky zahrnuti do soukromého systému. Pracující zahrnuti do státního systému mohou kdykoli přejít do soukromého systému, avšak vrátit se do státního systému mohou jen muži starší 55 let a ženy starší 50 let či pracující, kteří nemají nárok na dluhopis uznání. Příspěvkové míry jsou v obou systémech srovnatelné: ve státním systému se odvádí 13 % hrubého platu,

v roce 2008 byla průměrná výše¹⁴ příspěvků v soukromém sektoru rovna 12,72 % (Kapsoli Salinas et al., 2008). Věk odchodu do důchodu je v obou systémech stanoven na 65 let pro muže i pro ženy.

Prvotní nastavení reformy se vůbec netýkalo zaměstnanců zahrnutých do systému Cédula Viva (program pro státní zaměstnance a zaměstnance státních podniků, viz kapitola 2.2). Od července 1996 je soukromý pilíř otevřen také pro tyto zaměstnance (Müller, 2003).

2.3.3. Starobní důchody

V současné době si občané Peru mohou vybrat jeden ze dvou důchodových programů: soukromě spravovaný fondový systém a státní průběžně financovaný systém.

Lidé v soukromém systému mají na výběr z několika možností stanovení důchodu:

- plánované vybírání: výše důchodu je stanovena na základě salda osobního kapitálového účtu, které je závislé na investičních výnosech penzijního fondu. Dávka je fixní po dobu jednoho roku, poté je přepočítána podle aktuálních úmrtnostních tabulek a salda osobního kapitálového účtu (Palacios & Rofman, 2001). Plánované vybírání neposkytuje pojištění proti dlouhověkosti, neboť účet může být vyčerpán předtím, než důchodce zemře. Pokud však svůj účet nevyčerpá, v případě úmrtí zdědí pozůstalí zůstatek na účtu (Devesa-Carpio & Vidal-Meliá, 2002),
- anuita: důchodce si kupuje doživotní záruku vyplácení pevné měsíční částky (podle nastavení kontraktu případně také potenciální dávky pozůstalým) (Devesa-Carpio & Vidal-Meliá, 2002),
- odložená anuita: během prvních let dostává důchodce dávky na základě plánovaného vybírání. Tato dávka nesmí být vyšší než dvojnásobek hodnoty očekávané anuity (Palacios & Rofman, 2001).

Díky různým parametrům anuit (doba odložení, výše dávky vyplácené během období plánovaného vybírání, výše dávek pozůstalým) je na trhu více než 100 možností vyplácení dávek (Palacios & Rofman, 2001). Důchodce si také může vybrat, zda jeho dávky budou vypláceny v nuevos soles nebo v amerických dolarech (Palacios & Rofman, 2001).

¹⁴ Výše příspěvků u jednotlivých penzijních fondů se liší v závislosti na výši poplatků penzijním fondům.

Dávky ve Státním důchodovém systému podléhají díky parametrickým úpravám státního systému několika režimům. Změny se týkaly hlavně počtu let přispívání do systému nutných k získání nároku na důchod, věku odchodu do důchodu a výpočtu referenčního platu.

Důchodci, kteří získali nárok na důchod před reformou penzijního systému v roce 1992, získávají 50 % svého referenčního platu a muži dále 2 % referenčního platu za každý rok přispívání nad 15 let a ženy 2,5 % referenčního platu za každý rok přispívání nad 13 let (viz Tabulka 3). Pro přehlednost vyjádříme vzorcem:

$$y_M = 0,5 \cdot w_R + 0,02 \cdot (T - 15)$$

$$y_F = 0,5 \cdot w_R + 0,025 \cdot (T - 13)$$

kde y_M značí výši důchodové dávky pro muže,

y_F značí výši důchodové dávky pro ženy,

w_R označuje referenční plat a

T označuje počet let přispívání (a platí $T \geq 15$ pro muže, $T \geq 13$ pro ženy).

Referenční plat je roven průměrnému platu za poslední rok, 3 roky nebo 5 let podle toho, co je pro důchodce nejvýhodnější (Kapsoli Salinas et al., 2008).

Tabulka 3. Podmínky pro získání nároku na důchod ve státním systému

	Do 17.12.1992		Od 18.12.1992 do 18.7.1995		Od 19.7.1995	
	Věk	Počet let přispívání	Věk	Počet let přispívání	Věk	Počet let přispívání
Muži	60	15	60	20	65	20
Ženy	55	13	55	20	65	20

Zdroj: Kapsoli Salinas et al. (2008)

V roce 1992 se zvýšila doba, po kterou museli obyvatelé přispívat do systému, na 20 let (pro muže i ženy). Lidem, kteří se narodili před 1.1.1947 a splnili podmínky pro získání důchodu v období od 18.12.1992 do 18.7.1995, se dávka vypočítává z referenčního platu, který je roven průměrnému platu za poslední tři, čtyři nebo pět let podle toho, jak dlouho do systému přispíval. K 50 % referenčního platu se připočítávají 4 % za každý další rok přispívání nad rámec 20 let. Vzorec pro výpočet důchodu má tak podobu:

$$y = 0,5 \cdot w_R + 0,04 \cdot (T - 20)$$

kde y značí výši důchodové dávky,
 w_R označuje referenční plat a
 T označuje počet let přispívání (a platí $T \geq 20$).

Důchody zaměstnanců narozených po 1.1.1947, kteří mají nárok na dávky, jsou určovány daným podílem referenčního platu podle věku k 14.6.2002 podle následující tabulky:

Tabulka 4. Výše důchodu podle věku

Věk	Výše důchodu (% referenčního platu)
Do 29 let	30 %
30-39 let	35 %
40-49 let	40 %
50-54 let	45 %
55-65 let	50 %

Zdroj: Kapsoli Salinas et al. (2008)

K této částce se připočítávají 2 % referenčního platu za každý rok přispívání nad 20 let až do výše 100 % náhrady referenčního platu. Pro tento režim tedy platí:

$$y = A \cdot w_R + 0,02 \cdot (T - 20)$$

kde y značí výši důchodové dávky,
 A označuje procento referenčního platu podle Tabulka 4,
 w_R označuje referenční plat a
 T označuje počet let přispívání (a platí $T \geq 20$).

Referenční plat je v tomto případě stanoven jako průměr posledních 60 platů.

Minimální penze ve Státním důchodovém systému je pevně stanovena na 415 nuevos soles, maximální výše je 857,36 nuevos soles (Kapsoli Salinas et al., 2008).

3. Bolívie

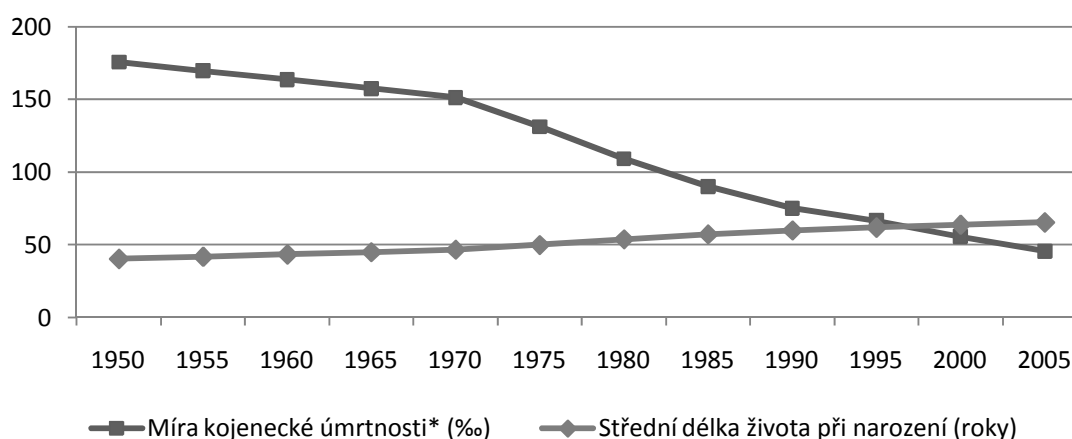
3.1. Základní informace

Bolívie, oficiálním názvem Mnohonárodnostní stát Bolívie (španělsky Estado Plurinacional de Bolivia), je jeden ze dvou vnitrozemských států Latinské Ameriky. Nachází se ve střední části And a jeho rozloha činí 1,1 mil. km². Více než polovina obyvatelstva (55 %) jsou indiáni a dalších 35 % jsou míšenci, běloši tvoří desetinu populace. Úředním jazykem je kromě španělštiny dalších 36 indiánských jazyků. Jedná se o republiku, která se dělí na 9 správních oblastí. Oficiální hlavním městem je Sucre, vláda však sídlí v La Paz (INE, 2010). Měnou je boliviano (kód BOB), střední kurz k 31.1.2011 byl 2,543 Kč.

Bolívie je jedním z nejchudších států Latinské Ameriky – HDP na obyvatele v paritě kupní síly je třetí nejnižší v Latinské Americe (v roce 2009 dosáhlo 4 451 dolaru, což je v porovnání s HDP na obyvatele v Peru polovina) (IMF, 2011).

V Bolívii žije 9 182 000 lidí, z toho 64 % populace žije ve městech a 36 % na venkově¹⁵. Střední délka života při narození mezi roky 1950 a 2005 vzrostla ze 40 let na 65 let (viz Graf 6). Tomu přispěla mimo jiné klesající míra kojenecké úmrtnosti – v roce

Graf 6. Míra kojenecké úmrtnosti a střední délka života při narození v Bolívii v období 1950-2005

* počet zemřelých do jednoho roku na 1 000 živě narozených

Zdroj: INE (2010)

¹⁵ Data z roku 2005 (INE).

1950 připadlo na 1 000 narozených dětí 175 dětí, které zemřely do 1 roku života. V roce 2005 to bylo už jen 45 zemřelých dětí (INE, 2010). Podíl lidí starších 65 let na počtu obyvatelstva v ekonomicky aktivním věku (tj. mezi 15-64 roky) vzrostl z 6,3 % v roce 1950 na 7,9 % v roce 2005 (United Nations, 2011).

3.2. Penzijní systémy před reformou

První důchodové programy byly v Bolívii založeny na počátku 20. století. Týkaly se pouze zaměstnanců ve vybraných odvětvích (např. v hornictví, chemickém průmyslu či zaměstnanců železnice) (Rofman, 2007). Všeobecný zákon o sociálním zabezpečení byl přijat o 50 let později, v roce 1956 (Escobar & Nina, 2004). Na základě tohoto zákona byly jednotlivé důchodové programy sjednoceny do plánu Základního důchodového pojištění (Fondo de Pensiones Básicas) (Rofman, 2007). Jednalo se o státem spravovaný průběžně financovaný systém, který zajišťoval důchodové dávky pro ty, kteří přispívali do systému alespoň 15 let. Věk odchodu do důchodu byl stanoven na 55 let pro muže a 50 let pro ženy. Dávky představovaly 30 % průměrného platu za poslední rok před odchodem do penze (Müller, 2003).

V roce 1970 si odborové svazy vymohly změny v legislativě, které umožnily vytvoření doplňkových penzijních fondů (Fondos Complementarios). Tyto fondy zajišťovaly dodatečné důchody nad rámec základního důchodového pojištění (Rofman, 2007). Nejprve fungovaly jako dobrovolné penzijní připojištění, od roku 1973 bylo přispívání do těchto fondů povinné pro všechny zaměstnané (Escobar & Nina, 2004). Celková výše důchodů se díky dávkám z doplňkových fondů zvýšila průměrně na 70 % předchozího platu (Müller, 2003).

Před penzijní reformou, která byla schválena v roce 1996, se bolivijský důchodový systém skládal ze dvou pilířů – prvním bylo státní základní důchodové pojištění a druhý pilíř tvořily soukromé doplňkové penzijní fondy. Odvody do základního důchodového pojištění byly stanoveny na 2,5 % hrubé mzdy, které platil zaměstnanec, a další 4 % hrubé mzdy, které platil zaměstnavatel. Příspěvkové míry doplňkových fondů se pohybovaly mezi 3,5 % a 12 % hrubé mzdy (von Gersdorff, 1997).

Nárok na důchod získali zaměstnanci po 15 letech přispívání (tato hranice byla stejná v obou pilířích). Důchody základního důchodového pojištění se pohybovaly od 30 % do 60 % referenčního platu, který se rovnal průměrnému platu za posledních

12 měsíců. Výše dávek se odvíjela od počtu let přispívání¹⁶. Doplnkové penzijní fondy vyplácely důchody ve výši 40 % až 60 % referenčního platu¹⁷. Výše dávek ze základního důchodového pojištění a doplňkových fondů dohromady nesměla přesáhnout 100 % referenčního platu (Rofman, 2007).

V roce 1996 (rok před spuštěním důchodové reformy) bylo v Bolívii 38 doplňkových fondů, které měly průměrně 9 500 členů (von Gersdorff, 1997). Díky výjimkám stanoveným v zákoně (z povinnosti přispívat do doplňkových fondů byli osvobozeni venkovští pracovníci, živnostníci, řemeslníci a další skupiny pracujících) a častému vyhýbání se placení příspěvků byl podíl počtu členů doplňkových fondů a ekonomicky aktivního obyvatelstva v roce 1996 jen 12 % (von Gersdorff, 1997). Většinu členů doplňkových fondů tvořili zaměstnanci veřejného sektoru (von Gersdorff, 1997). Financování jednotlivých programů doplňkových fondů bylo odlišné. Zatímco některé byly částečně fondové, jiné fungovaly na základě průběžného financování. Ačkoli nebyly stanoveny žádné státní záruky v případě insolvence doplňkových fondů, v roce 1993, kdy se dva z fondů dostaly do finančních problémů, jim stát poskytl finanční pomoc (Rofman, 2007).

3.3. Reforma penzijního systému

Reforma důchodového systému, která byla přijata v listopadu 1996, zcela uzavřela státem spravovaný průběžně financovaný pilíř a zavedla nový soukromě spravovaný fondový systém. Jednalo se o substituční model reformy – všichni pojištěnci ze starého systému byli automaticky přesunuti do nového systému k 1.5.1995 (Escobar & Nina, 2004). Nově příchozí na pracovní trh jsou automaticky zařazeni do nového systému. Pouze důchodci, kteří již pobírali starobní dávky ze starého systému, je stále dostávají podle starých pravidel (Escobar & Nina, 2004). Tyto důchody jsou placeny ministerstvem financí. V čase spuštění reformy se jednalo o 127 000 důchodců (Müller, 2003).

¹⁶ Státem garantovaný důchod představoval 30 % referenčního platu. K tomuto základu se připočetly 2 % za každý rok přispívání nad hranici 15 let, a to až do výše 60 % referenčního platu. Maximální výše důchodu byla dosažena po 35 letech přispívání.

¹⁷ Ke 40 % referenčního platu se připočítávalo 1 % referenčního platu za každý další rok přispívání nad 15 let a 1 % referenčního platu za každý rok pozdějšího odchodu do důchodu.

Společně s reformou důchodového systému probíhala v Bolívii privatizace státních podniků, tzv. kapitalizace¹⁸. Vláda se rozhodla rozdělit výnosy z kapitalizace mezi všechny občany země prostřednictvím programu Bonosol.

3.3.1. Kapitalizace státních podniků a program Bonosol

V rámci kapitalizace bylo šest největších státních podniků převedeno na akciové společnosti. 50 % akcií každé firmy bylo prodáno strategickému partnerovi, který byl vybrán v mezinárodním výběrovém řízení (Escobar & Nina, 2004). Druhá polovina akcií zůstala ve vlastnictví státu a byla předána do správy nově vzniklým penzijním fondům (Müller, 2003). Veškeré výnosy z kapitalizace (dividendy, prodej akcií) jsou rozdělovány mezi dospělé občany Bolívie¹⁹ prostřednictvím programu Bonosol (zkratka ze španělského Bono Solidario, solidární dluhopis). Na jeho základě dostával každý občan po dosažení věku 65 let 248 USD ročně, což v roce 1997 představovalo 42 % roční minimální mzdy (Müller, 2003). Výše platby byla pevně stanovena pro prvních 5 let, poté měla být každé 3 roky přepočítána na základě výnosů z akcií kapitalizovaných firem a změně v průměrné délce života (von Gersdorff, 1997).

Tato anuita nahrazuje typickou strukturu záruky minimálních důchodů, která nebyla ve zreformovaném systému zavedena. Platby programu Bonosol zajišťovaly existenční podporu pro starší občany. Financování je plně fondové a vláda nemá závazky plynoucí z výplaty minimálních důchodů (von Gersdorff, 1997). Na druhou stranu vláda přišla o příjmy z dividend akcií privatizovaných firem (Valdés-Prieto, 2007).

3.3.2. Zavedení nových penzijních fondů

Bolivijská vláda se rozhodla udělit licenci jen dvěma penzijním fondům, které byly vybrány v mezinárodním výběrovém řízení. O licenci se mohli ucházet společnosti z celého světa, které splnily následující podmínky:

1. Zkušenosti s investováním a správou majetku: spravovaný majetek nejméně 10 miliard USD, alespoň 20leté zkušenosti se správou portfolia, z čehož nejméně 10 let na mezinárodním trhu.
2. Zkušenosti se správou penzijních fondů a vedením účtů: nejméně 100 000 vedených účtů a nejméně 5 milionů uskutečněných transakcí.

¹⁸ Vláda zvolila pro privatizaci státních podniků termín „kapitalizace“, který byl pro veřejnost přijatelnější než termín „privatizace“.

¹⁹ Občané, kterým bylo 1.1.1996 více než 21 let.

3. Zkušenosti s budováním nového systému, vzděláváním a poskytováním informací. (von Gersdorff, 1997)

Z 12 uchazečů byly vybrány dvě společnosti, které ve svých projektech nabídly nejnižší poplatek za vedení osobního účtu. Jednalo se o společnosti Invesco – Argentaria a Banco Bilbao Vizcaya (von Gersdorff, 1997).

Trh byl mezi tyto dva penzijní fondy rovnoměrně rozdělen – geograficky byla země rozdělena na severní a jižní část, z nichž si vítěz výběrového řízení mohl vybrat, kterou oblast bude spravovat. V centrální oblasti, kterou tvořila 4 největší města Bolívie (La Paz, Cochabamba, Santa Cruz a El Alto), byli lidé přiřazeni k jednotlivým penzijním fondům podle data narození.

Vláda se zaručila, že v následujících 5 letech nepovolí v zemi žádný další penzijní fond.

3.3.3. Parametry nového důchodového systému

Nový důchodový systém byl založen na plně fondovém financování. Každý účastník měl založen účet u penzijního fondu, ke kterému byl přidělen. Odvody na osobní kapitálové účty byly stanoveny na 10 % hrubé mzdy. Další 2 % hrubé mzdy tvořilo pojištění proti invaliditě a životní pojištění a 0,5 % hrubé mzdy tvořil poplatek penzijnímu fondu za správu účtu. Odvody nového systému jsou v porovnání s průměrnými odvody starého systému²⁰ o 0,7 % hrubé mzdy vyšší. Zároveň byl zvýšen odvod na krytí nákladů v případě pracovního úrazu, který platil zaměstnavatel, z 1,5 % na 2 % hrubé mzdy zaměstnance (Valdés-Prieto, 2007).

Věk odchodu do důchodu byl stanoven na 65 let věku, což znamená zvýšení oproti starému systému o 10 let pro muže a 15 let pro ženy. Pracovníci, kteří v čase spuštění reformy, tj. v květnu 1996, splnili kritéria pro odchod do důchodu podle starého systému (alespoň 15 let přispívání do systému a dosažení 55 let pro muže a 50 let pro ženy), si mohli vybrat, zda budou pobírat důchod podle starých nebo nových pravidel (von Gersdorff, 1997). Vzhledem ke zvýšení věku odchodu do důchodu v novém systému se mnoho lidí rozhodlo pro odchod do důchodu podle starých pravidel – před reformou byl průměrný roční přírůstek 7 000 nových důchodců ročně, v prvních dvou letech po zavedení nového systému se jejich počet zvýšil na 22 000 ročně, tedy více než třikrát (Valdés-Prieto, 2007).

²⁰ Odvody na základní důchodové pojištění byly ve starém systému 6,5 % hrubé mzdy a příspěvek do doplňkového fondu tvořil průměrně 5,3 % hrubé mzdy. Celkem tedy 11,8 % hrubé mzdy (Valdés-Prieto, 2007).

Všichni pracovníci, kteří přispívali do starého systému, byli automaticky přesunuti do nového systému. Jejich příspěvky do starého systému jim budou částečně vráceny ve formě tzv. kompenzačního důchodu. Jedná se o státem financovanou dávku, která jim bude připočítána k důchodu, který budou dostávat od penzijního fondu. Výše měsíčního kompenzačního důchodu závisí na době, po kterou pracovník přispíval do starého systému a výši platu, který dostal v říjnu 1996 (v době schválení reformy). Maximální výše kompenzačního důchodu je 20násobek minimální mzdy. Pro ty, kdo přispívali do systému více než pět let, je výše kompenzačního důchodu vypočítána podle následujícího vzorce:

$$y = \frac{t \cdot 0,7}{25} \cdot w_{96}$$

kde y označuje výši kompenzačního důchodu,
 t je počet let přispívání do starého systému
 w_{96} je plat z října 1996 (von Gersdorff, 1997).

Ti, kdo přispívali do starého systému méně než 5 let, dostanou při odchodu do důchodu jednorázovou dávku, která je rovna 100násobku kompenzačního důchodu podle výše uvedeného vzorce. Maximální hodnota této částky je 20násobek minimální mzdy k datu odchodu do důchodu (von Gersdorff, 1997).

3.3.4. Starobní důchody

Důchodové dávky pro občany starší 65 let se skládají z několika komponent:

1. platba z programu Bonosol (248 dolarů ročně),
2. kompenzační důchod, pokud na něj má důchodce nárok a
3. vlastní důchod vyplácený penzijními fondy.

Penzijní fondy nabízejí dvě možnosti výplaty důchodů: v prvním případě dostává důchodce každý měsíc pevně stanovenou částku, která je dána v amerických dolarech (anuita). V druhém případě jsou měsíční dávky přepočítávány každý rok podle výnosů penzijního fondu a očekávané délky života pro jednotlivé věkové skupiny (Valdés-Prieto, 2007).

Pracující mohou odejít do důchodu i dříve než po dosažení 65 let, pokud jim stav jejich osobního účtu zaručuje měsíční důchod ve výši alespoň 70 % průměrného platu z posledních 5 let před plánovaným odchodem do důchodu (Valdés-Prieto, 2007). Lidé starší 65 let, kteří si nenaspořili dostatečné množství peněz, aby mohli dostávat důchod ve výši 70 % minimální mzdy, nemají nárok na doživotní důchod. Penzijní fond jim

vyplácí minimální měsíční dávky, které odpovídají 70 % minimální mzdy, do té doby, než je jejich účet vyčerpán (von Gersdorff, 1997).

3.4. Pozdější úpravy důchodového systému

Program Bonosol se hned po zavedení potýkal s problémy. Vláda počítala s platbami pro 295 000 obyvatel, ale o dávky z tohoto programu se přihlásilo 364 000 obyvatel (Müller, 2003). Dividendy z akcií privatizovaných podniků nestačily pokrýt tyto platby a penzijní fondy si musely zažádat o půjčku. V lednu 1998, osm měsíců po spuštění projektu, byl program zastaven. O půl roku později byl nahrazen programem Bolivida, který nebyl tak štedrý – roční dávky činily 60 dolarů a byly omezeny na občany starší 65 let, kterým bylo na konci roku 1995 více než 50 let. Dávky programu Bolivida začaly být vypláceny v prosinci 2000 (Müller, 2003). O dva roky později byl obnoven program Bonosol, ale pouze pro občany narozené před rokem 1974 (Bertranou, Calvo & Bertranou, 2009).

Neočekávaná situace nastala na trhu penzijních fondů. Stát garantoval duopolní postavení jednotlivých fondů do roku 2002 (von Gersdorff, 1997). V roce 1999 se však spojili majoritní vlastníci jediných dvou penzijních fondů a vznikl tak de facto monopol (Müller, 2003). V dubnu 2001 byl v rámci ochrany hospodářské soutěže jeden z fondů prodán jinému vlastníkovi (Müller, 2003).

V průběhu psaní práce, k 1.1.2011, vešel v platnost nový zákon o důchodech, podle kterého byly penzijní fondy znárodněny a financování důchodů je opět průběžné.

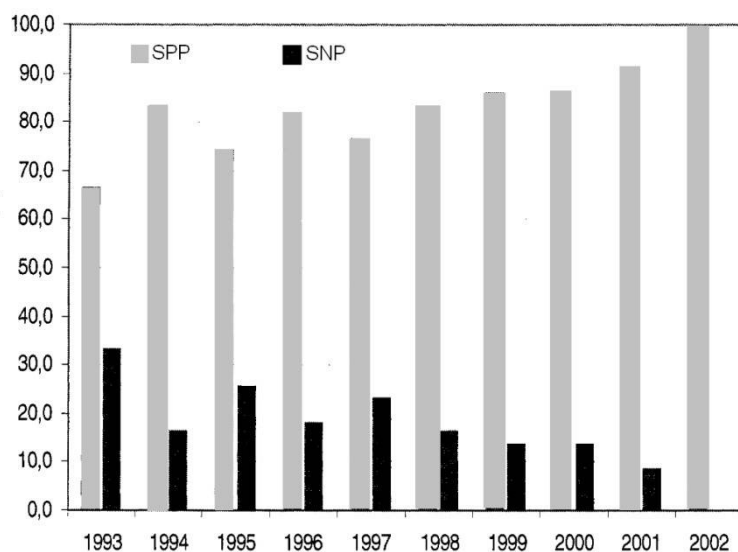
4. Srovnání důchodové reformy v Peru a Bolívii

Důchodová reforma v Peru, které proběhla v roce 1993, byla první reformou důchodových systémů po chilském precedentu v roce 1981 a odstartovala vlnu penzijních reforem v 90. letech v Latinské Americe. Reforma v Bolívii v roce 1996 byla první reformou v 90. letech, která měla stejný scénář jako reforma v Chile – původní systém byl zcela uzavřen a nahradil ho nový systém (substituční model reformy). Stejný model reformy pak proběhl ještě v Mexiku a Salvadoru.

V této kapitole se zaměřím na společné a odlišné prvky reforem v Peru a v Bolívii. V obou zemích zajišťoval důchodové pojištění před spuštěním reformy stát prostřednictvím průběžně financovaného systému. V Bolívii byl navíc kromě státního systému ještě druhý pilíř, a to soukromé penzijní fondy, jejichž financování bylo různé - některé byly financované průběžně, jiné fondově.

Reformy důchodových systémů v obou zemích zavedly soukromě spravovaný fondový pilíř. V Peru byl tento pilíř zaveden jako alternativa ke státem spravovanému průběžně financovanému systému. Zapojení se do tohoto pilíře bylo zprvu zcela na uvážení jednotlivých lidí, později byli nově příchozí na pracovní trh, pokud si nepodali žádost o zahrnutí do státního systému, automaticky zahrnuti do soukromého pilíře.

Graf 7. Zapojení se nově příchozích na pracovní trh do soukromého a státního systému v Peru v letech 1993-2002 (v %)

Zdroj: Barr & Packard (2002)

Během 10 let se tak podařilo zapojit všechny nově příchozí na pracovní trh do soukromého systému, jak ukazuje Graf 7.

V Bolívii možnost volby nebyla – nový soukromý pilíř zcela nahradil původní systém. Lidé byli přiřazeni k jednotlivým fondům podle místa bydliště a data narození. Počet nově vzniklých penzijních fondů se v jednotlivých zemích lišil – v Bolívii byla udělena licence dvěma penzijním fondům, které byly vybrány v mezinárodním výběrovém řízení. V Peru nebyl vstup penzijních fondů na trh nijak omezen a v roce 1993 vzniklo 8 penzijních fondů. Každý občan, který se zapojil do soukromého systému, si mohl vybrat, který fond bude využívat a zároveň může za určitý poplatek změnit penzijní fond. V současné době je v Peru již jen polovina z původních osmi fondů (SBS, 2011).

Věk odchodu do důchodu byl v obou zemích stejný – a to jak před reformou, tak po reformě (viz Tabulka 5). Příspěvková míra se mírně liší – v soukromém systému v Peru je průměrně 12,72 %, ve státním systému je 13 % hrubé mzdy. V Bolívii se odvádí 12,5 % hrubé mzdy. Starobní důchody jsou v Bolívii vypláceny v amerických dolarech; v Peru je možné pobírat důchod buď v amerických dolarech, nebo v nuevos soles. Garance minimálního důchodu byla zavedena pouze v Peru. V Bolívii dostávají všichni lidé starší 64 let, bez ohledu na to, zda v průběhu ekonomicky aktivního života přispívali do penzijního systému či nikoli, dávku z programu Bonosol či Bolivida. Tato dávka nahrazuje záruku minimálního důchodu vypláceného státem a zároveň přispívá ke snížení chudoby mezi všemi občany staršími 64 let, nejen mezi důchodci.

Tabulka 5. Srovnání důchodových systémů v Peru a Bolívii

	Peru	Bolívie
Věk odchodu do důchodu		
před reformou	ženy 50 let, muži 55 let	ženy 50 let, muži 55 let
po reformě	65 let (muži i ženy)	65 let (muži i ženy)
Příspěvky (% hrubé mzdy)	SNP: 13 % SPP: 12,72 % ¹	12,5 %

Pozn.: SNP – Státní důchodový systém

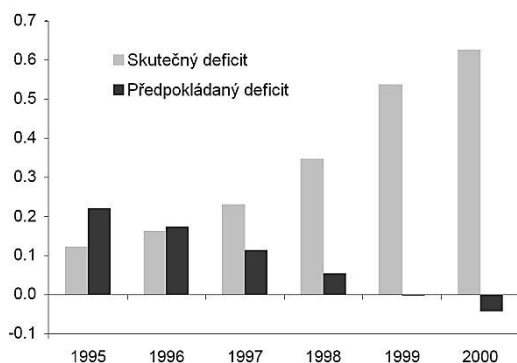
SPP – Soukromý důchodový systém

¹ průměrná výše příspěvků penzijním fondům v roce 2008

Zdroje: Kapsoli Salinas et al. (2008), Escobar & Nina (2004)

Úspěšnost penzijní reformy bývá posuzována z několika hledisek. Hodnotí se zejména míra zapojení obyvatel do penzijního systému, adekvátnost výše vyplácených dávek a fiskální udržitelnost nového systému. Právě fiskální stránka reformy byla jedna z věcí, kterou tvůrci reformy podcenili. Grafy 8 a 9 zobrazují očekávané a skutečné deficity penzijního systému v Peru a Bolívii v prvních 6, resp. 5 letech po zavedení reformy. V obou zemích se předpokládané výdaje výrazně lišily od skutečných. V Peru předpovědi podcenily především ztrátu příjmů z příspěvků do Státního důchodového systému (Roldos, 2007). V Bolívii stály za zvýšenými výdaji zejména nevhodně nastavené zákony, které stanovily velmi benevolentní podmínky pro získání nároku na předčasný odchod do důchodu, čehož využila řada Bolivijců. Dalším velmi nákladným opatřením se ukázala být valorizace podle směnného kurzu (Gill, Packard & Yermo, 2005).

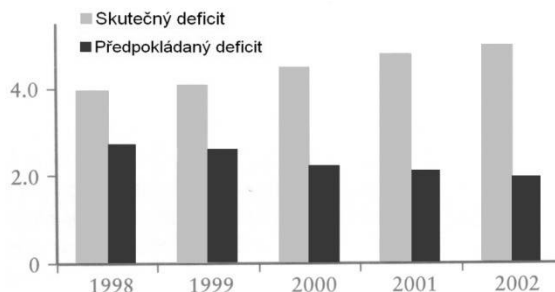
Graf 8. Skutečný a předpokládaný deficit penzijního systému v Peru, 1995-2000 (v % HDP)

Pozn.: Předpokládaný deficit podle výpočtů Kaneho (1995)

Zdroj: Roldos (2007)

Graf 9. Skutečný a předpokládaný deficit penzijního systému v Bolívii, 1998-2002 (v % HDP)

Pozn.: Předpokládaný deficit podle výpočtů von Gersdorffa (1997)

Zdroj: Gill, Packard & Yermo (2005)

Podle odhadů Roldose (2007) se v důsledku reformy penzijního systému zvýšil explicitní dluh v Peru o 5,6 % HDP a v Bolívii o 21,8 % HDP. Ačkoli se ve značné míře jednalo o přeměnu implicitního dluhu na explicitní, což ve své podstatě nemá vliv na úrokovou míru, ve skutečnosti se snížila vnímaná platební schopnost jednotlivých států a zvýšila se riziková prémie (Roldos, 2007).

Jeden z hlavních problémů důchodových systémů v Latinské Americe je kromě fiskální situace také míra zapojení se obyvatel do penzijního systému. Ať už se jedná o aktivní zapojení (tj. počet přispěvatelů) či pasivní zapojení (tj. počet příjemců), míra zapojení se v letech 1999-2005 nijak výrazně nezměnila, jak ukazuje Tabulka 6. Podíl přispěvatelů k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu je v těchto zemích nejnížší z celé Latinské Ameriky (viz Rofman, Lucchetti & Ourens, 2008).

Tabulka 6. Míra zapojení obyvatel do penzijního systému v letech 1999-2005 (v %)

	Přispěvatelé/Ekonomicky aktivní obyvatelstvo			Příjemci/Obyvatelé starší 64 let	
	Bolívie	Peru		Bolívie	Peru
1999	13,8	10,8	1999	17,7	31,5
2000	13,4	10,5	2000	17,0	28,4
2001	13,0	13,7	2001	19,9	25,9
2002	10,7	13,9	2002	14,7	25,7
2003	---	14,8	2003	---	26,2
2004	11,5	14,7	2004	15,1	26,9
2005	12,5	12,4	2005	18,0	27,2

Pozn.:

--- nedostupné

Zdroj: Rofman, Lucchetti & Ourens (2008)

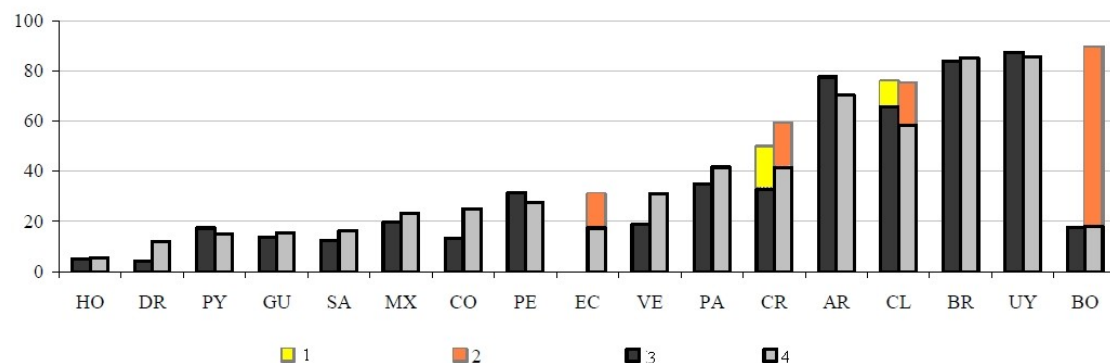
Graf 10 ukazuje podíl příjemců důchodových dávek k obyvatelstvu staršímu 64 let v 16 státech Latinské Ameriky a v Dominikánské republice. Pokud bereme v úvahu příjemce příspěvkově definovaných důchodových dávek, je tento podíl v Peru a Bolívii jeden z nejnížších v Latinské Americe (v Peru se v letech 1999-2005 snížil z 31,5 % na 27,2 %, v Bolívii se pohybuje okolo 18 %, viz Tabulka 6). Pokud mezi důchodce zahrneme i příjemce dávek, které nejsou příspěvkově definované (v případě Bolívie se jedná o dávky z programů Bonosol a Bolivida), podíl příjemců k obyvatelstvu staršímu 64 let v Bolívii se dostane nad 90 % (Rofman, Lucchetti & Ourens, 2008).

Reforma důchodových systémů v Peru a Bolívii nijak výrazně nezvýšila podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, které přispívá do penzijního systému (v Bolívii došlo v letech 1999-2005 dokonce k poklesu). Nezvýšil se ani podíl důchodců na obyvatelstvu starších 64 let. Výrazným pozitivem důchodové reformy v tomto ohledu

bylo zavedení programů Bonosol a Bolivida v Bolívii, které podíl příjemců dávek zvýšilo více než čtyřikrát.

Vzhledem k výrazně se zvyšujícím fiskálním výdajům a nízké míře zapojení se obyvatel do systému je třeba v obou zemích dále pokračovat v úpravách stávajících systémů.

Graf 10. Podíl příjemců důchodových dávek k obyvatelstvu staršímu 64 let

Pozn.: 1 – 90. léta, dávky, které nejsou příspěvkově definované

2 – období 2000-2006, dávky, které nejsou příspěvkově definované

3 – 90. léta, příspěvkově definované dávky

4 – období 2000-2006, příspěvkově definované dávky

HO – Honduras, DR – Dominikánská republika, PY – Paraguay,

GU – Guatemala, SA – Salvador, MX – Mexiko, CO – Kolumbie,

PE – Peru, EC – Ekvádor, VE – Venezuela, PA – Panama, CR – Kostarika,

AR – Argentina, CL – Chile, BR – Brazílie, UY – Uruguay, BO – Bolívie

Zdroj: Rofman, Lucchetti & Ourens (2008)

5. Valorizace důchodů podle indexu spotřebitelských cen

V této části se budu věnovat valorizaci důchodových dávek. Cílem je zjistit, jaký vliv má růst cen na životní náklady důchodců a do jaké míry index spotřebitelských cen vhodným indikátorem pro valorizaci penzí.

Nejprve přiblížím pojem valorizace a poté se budu věnovat cenové valorizaci, tj. přizpůsobování dávek podle daného cenového indexu. Pro cenovou valorizaci se nejčastěji používá index spotřebitelských cen, proto se budu detailněji věnovat jeho definicím. V další části se zaměřím na případ Peru, kde se pro valorizaci důchodových dávek vyplácených v nuevos soles používá index spotřebitelských cen v hlavním městě Limě²¹. Na základě rozložení spotřeby jednotlivých příjmových skupin podle studie Goñiho et al. (2006) budu analyzovat růst životních nákladů v Peru v letech 1995-2003. Ze získaných výsledků se pokusím určit, jaký vliv má růst cen na příjemce důchodových dávek a zda je index spotřebitelských cen vhodným indikátorem pro valorizaci penzí v Peru.

5.1. Valorizace důchodů

Jedním z cílů důchodových systémů je v co nejvyšší míře zachovat životní úroveň lidí po odchodu do důchodu. Výše starobních důchodů je ve většině zemí vypočítávána na základě předchozích příjmů či příspěvků do penzijního systému. Důležitým prvkem však není jen prvotní stanovení výše dávky, ale také její valorizace – tedy jak je dávka přizpůsobována změnám v ekonomice (především změnám ve výši životních nákladů). Valorizace je jedním z prostředků, který má chránit příjemce dávek před poklesem jejich kupní síly po dobu pobírání dávek.

V některých zemích, např. v Rakousku, jsou důchody upravovány pomocí diskrečních opatření. Ve většině zemí je ale používána automatická valorizace, kdy je zhodnocování penzí vázáno na daný index. Rozlišujeme tři typy valorizace:

1. mzdová: valorizace je vázána na změny výše mezd v dané zemi,
2. cenová: dávky jsou valorizovány podle daného cenového indexu, např. podle indexu spotřebitelských cen (consumer price index, CPI),

²¹ V Bolívii dávky valorizované nejsou – důchody jsou vyplácené v amerických dolarech a reagují jen na pohyb směnného kurzu.

3. smíšená: k valorizaci je použit index, který je kombinací cenového a mzdového indexu.

Na otázku, která valorizace je výhodnější (ať už z pohledu příjemců dávek nebo těch, kdo dávky vyplácí), není jednoznačná odpověď. Valorizace podle cen lépe zachycuje změny v životních nákladech, zatímco mzdová valorizace odráží změny v životní úrovni obyvatel v dané zemi. Mzdová valorizace je však nákladnější, protože reálné mzdy v čase rostou a mzdové indexy jsou tak vyšší než cenové. Cenové indexy jsou také volatilnější (Whitehouse, 2009).

V obou případech je důležitý výběr konkrétního indexu, podle kterého jsou důchody valorizovány. V případě mzdové valorizace je otázkou, zda k výpočtu vhodného indexu použít průměrný či mediánový plat nebo použít hrubý domácí produkt na obyvatele. V případě cenové valorizace je nejčastěji používán index spotřebitelských cen, tedy míra inflace (Piggot & Sane, 2009). Je však otázkou, jak přesně tento index vystihuje růst životních nákladů obyvatelstva obecně a zda je vhodný k měření cenových změn pro specifickou skupinu obyvatel, v tomto případě starších lidí, vzhledem k odlišné struktuře jejich spotřebního koše (Goñi, López, & Servén, 2006). V některých zemích je tento index pozměněn, aby lépe vyjadřoval růst životních nákladů – např. ve Velké Británii se používá index maloobchodních cen. Belgie používá k valorizaci důchodů index spotřebitelských cen, při jehož výpočtu nejsou brány v potaz tabákové výrobky, alkohol a benzín (Whitehouse, 2009).

V Latinské Americe je index spotřebitelských cen používán k valorizaci dávek např. v Kolumbii, Chile či Peru (Palacios & Rofman, 2001).

5.2. Index spotřebitelských cen

Index spotřebitelský cen (CPI) je statistický ukazatel, který měří vývoj cen statků a služeb, které domácnosti spotřebovávají, v určitém období. Tyto cenové změny ovlivňují reálnou kupní sílu domácností a jejich bohatství.

Existuje několik přístupů k výpočtu tohoto indexu. Nejčastěji je používán Laspeyersův cenový index a Paascheho cenový index. V ekonomické literatuře je často používán také Fisherův index, který je geometrickým průměrem Laspeyersova a Paascheho indexu. Pro další metody výpočtu indexu spotřebitelských cen viz např. *Consumer Price Index Manual: Theory and Practice* (ILO et al, 2004).

Laspeyersův cenový index (Laspeyers price index) je definován podle následujícího vzorce:

$$LPI = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i,1} q_{i,0}}{\sum_{i=1}^n p_{i,0} q_{i,0}}$$

kde $p_{i,1}$ je cena i-tého statku v čase 1,
 $p_{i,0}$ je cena i-tého statku v čase 0 a
 $q_{i,0}$ je spotřebovávané množství statku v čase 0.

Spotřební koš tohoto indexu je volen na základě preferencí v základním období. Tento index nadhodnocuje růst životních nákladů, protože nezachycuje substituční efekt při změnách relativních cen (tj. nahrazení statku, jehož cena se zvýšila, jiným statkem).

Paascheho cenový index (Paasche price index) je definován obdobně:

$$PPI = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i,1} q_{i,1}}{\sum_{i=1}^n p_{i,0} q_{i,1}}$$

kde $p_{i,1}$ je cena i-tého statku v čase 1,
 $p_{i,0}$ je cena i-tého statku v čase 0 a
 $q_{i,1}$ je spotřebovávané množství statku v čase 1.

Zde je pro porovnávání cenových změn zvolen spotřební koš období 1. Je tak nadhodnocen užitek v základním období a růst životních nákladů je tedy podhodnocen.

Fisherův cenový index (Fisher price index) je definován následujícím vzorcem:

$$FPI = \sqrt{LPI \cdot PPI}$$

LPI značí Laspeyersův cenový index,
 PPI značí Paascheho cenový index.

Fisherův index využívá ve výpočtu jak spotřební koš základního období, tak spotřební koš koncového období. Z výše uvedených indexů je nejlepší – růst životních nákladů zachycuje lépe než Laspeyersův a Paascheho index (ale i přesto růst nákladů nevyjadřuje přesně). Jeho výpočet je však náročnější na potřebná data a proto není v praxi příliš často využíván (ILO et al, 2004).

Jako index spotřebitelských cen, který označuje míru inflace, se nejčastěji využívá Laspeyersův cenový index.

Ať už je index spotřebitelských cen vypočítán podle jakéhokoli z výše uvedených vzorců, je konstruován jako index „typického“ občana a nerespektuje tedy odlišné preference jednotlivých skupin obyvatelstva. Například starší lidé mají obecně

vyšší výdaje na zdravotní péči než mladí lidé, chudí vynaloží větší část svého příjmu na stravování než bohatí (Goñi, López & Servén, 2006). Vzhledem k odlišné struktuře spotřebního koše jednotlivých domácností se indexy spotřebitelských cen pro jednotlivé domácnosti se liší. Otázkou je, jak velké jsou tyto rozdíly a tedy jak přesně zachycuje index spotřebitelských cen změny ve výši životních nákladů jednotlivých domácností.

Odlišnou mírou inflace, kterou čelí jednotlivé domácnosti, se zabývali např. Hobijn a Lagakos (2005). Ve své studii zkoumali vliv růstu cen na různé skupiny amerických domácností v letech 1987-2002. Z jejich výsledků vyplývá, že starší lidé²² čelí v průměru o 0,2 až 0,3 procentního bodu vyšší míře inflace než zbytek obyvatel USA. Potvrzuje tak studii Ambleho a Stewarta z roku 1994, která analyzuje inflaci ve Spojených státech v letech 1987-1993. Podle této studie čelí starší lidé v průměru o 0,2 až 0,4 procentní body vyšší inflaci než ostatní obyvatelé Spojených států. Tento rozdíl přisuzují obě studie rostoucím cenám zdravotní péče, která představuje desetinu všech výdajů starších osob (to je dvakrát více než u ostatních obyvatel USA). Ke stejným závěrům docházejí i McGranaham a Paulson (2006), které zkoumaly inflaci mezi lety 1983-2005. Podle jejich výpočtů čelí starší lidé o 0,28 procentního bodu vyšší inflaci než zbytek obyvatel USA.

Hobijn a Lagakos (2003) se zabývají otázkou, jak by se změnily důchodové dávky, kdyby byly od roku 1982, kdy byl poprvé zkonstruován index spotřebitelských cen pro starší osoby, valorizovány pomocí tohoto speciálního indexu. Jejich výpočty ukazují, že pokles kupní síly starších obyvatel, zapříčiněný výběrem nevhodního indexu pro valorizaci důchodových dávek, je značný: pokud by dávky byly od roku 1982 valorizované podle indexu spotřebitelských cen pro starší osoby, důchodci by v roce 2003 dostávali o 3,84 % vyšší důchodové dávky, než v roce 2003 dostali. Výpočet tohoto indexu však má určitá omezení. Prvním je nízký počet domácností, z jejichž preferencí je konstruován spotřební koš²³. To má za následek vyšší výběrovou chybu než u spotřebního koše celé populace. Dalším problémem jsou ceny používané pro výpočet tohoto indexu – ne vždy respektují lokace, ve kterých starší lidé nakupují, a neberou v úvahu slevy či další výhody, které senioři dostávají.

Několik dalších studií se zabývá inflací, které čelí starší lidé mimo Spojené státy. Crawford a Smith (2002) analyzují inflaci ve Velké Británii v letech 1975-2000 a dochází k opačným závěrům než studie v USA: starší lidé čelí nižšímu růstu životních

²² Starší lidé jsou v této studii definováni jako osoby starší 61 let.

²³ Průměrně se jedná o 16 % amerických domácností.

nákladů než ostatní domácnosti ve Velké Británii. Zvyšující se ceny zdravotní péče nemají díky systému všeobecného zdravotního pojištění tak velký vliv na růst výdajů starších lidí jako v USA. Podle Taktek (1998), která zkoumá inflaci v Kanadě v letech 1993-1996, se inflace, které čelí starší lidé v Kanadě, nijak významně neliší od agregované inflace. Ke stejným závěrům došel i Chiru (2005), který zkoumal inflaci v Kanadě v letech 1992-2004. Meziroční inflace je u seniorů v průměru o 0,09 procentního bodu vyšší než u celé populace. To je podle něj způsobeno především rostoucími cenami energií a zvyšujícím se nákladům na bydlení.

Studie F. Lódoly et al. z roku 2000 se zabývá vlivem inflace na jednotlivé skupiny obyvatel v Argentině v 90. letech (v období 1989-1998). Na počátku 90. let se Argentina potýkala s hyperinflací, ke konci desetiletí se inflace pohybovala kolem 1 %. Lódola ukazuje, že v letech, kdy byla inflace v zemi vysoká, čelili chudí lidé nižší míře inflace než bohatí lidé. Naopak v letech s nízkou mírou inflace byla míra inflace pro chudé vyšší než pro bohaté.

5.3. Inflace pro jednotlivé příjmové skupiny

V této části se zaměřím na inflaci, které čelí obyvatelé Peru v rámci jednotlivých příjmových kvintilů. Podle rozložení důchodců v jednotlivých kvintilech pak určím, jak se liší inflace, které čelí důchodci, v porovnání s inflací celé populace.

Budeme předpokládat, že bohatství obyvatel se rovná jejich příjmu, tedy že nemají žádný majetek, ze kterého by mohli získávat další zdroje. Tento předpoklad přijímá naprostá většina studií zabývajících se Latinskou Amerikou²⁴, a to z jednoduchého důvodu: data z průzkumů obyvatel v jednotlivých zemích Latinské Ameriky většinou neobsahují informace o spotřebě, výdajích či majetku jednotlivých domácností. Naopak data o příjmech domácností jsou lehce dostupná a porovnatelná mezi jednotlivými státy (Gasparini et al., 2007). Vzhledem k tomu, že data o příjmech se vztahují na celou domácnost, budeme předpokládat, že příjem je v rámci domácnosti rovnoměrně rozdělen mezi všechny členy domácnosti.

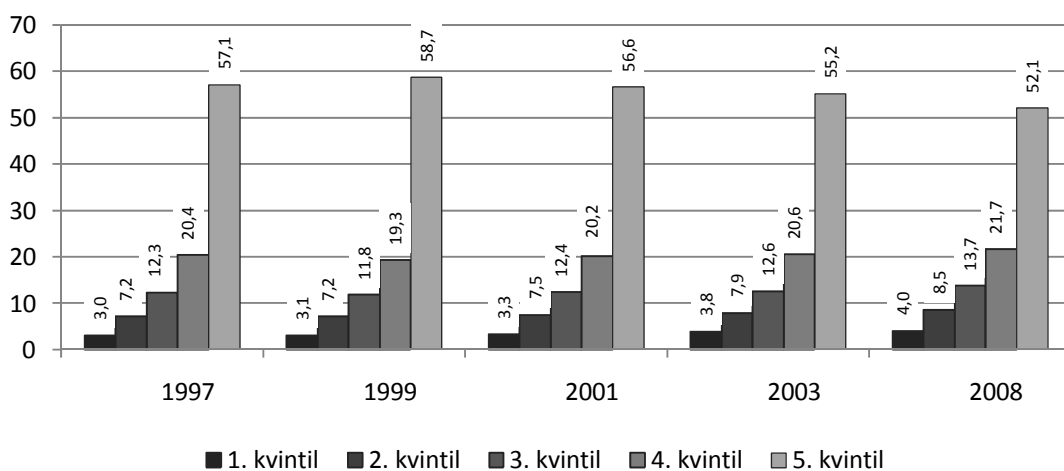
5.3.1. Příjmová nerovnost v Peru

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, příjmová nerovnost je jedním z problémů Latinské Ameriky. V Graf 11 je vidět nerovné rozdělení příjmů obyvatel Peru. V roce

²⁴ Toto ukazuje např. studie Londoña a Székelyho (1997), která porovnává více než 100 studií zabývajících se chudobou a sociálními nerovnostmi. Příjem je brán jako ukazatel bohatství v 90 % těchto prací.

1997 vlastnilo nejbohatších 20 % obyvatel více než polovinu (57,1 %) příjmů celé země, zatímco nejchudší pětina obyvatel disponovala pouze 3 % národního příjmu. Z grafu je vidět relativní zbohatnutí prvních dvou příjmových kvintilů (mezi lety 1997 a 2008 rostl jejich podíl na celkových příjmech, u 1. kvintilu z 3 % národního příjmu na 4 %, u 2. kvintilu ze 7,2 % na 8,5 %). Podíl příjmů nejbohatší pětiny obyvatel na celkových příjmech naopak klesal – z 57,1 % v roce 1997 na 52,1 % v roce 2008.

Graf 11. Rozdělení příjmů v Peru podle kvintilů, období 1997-2008

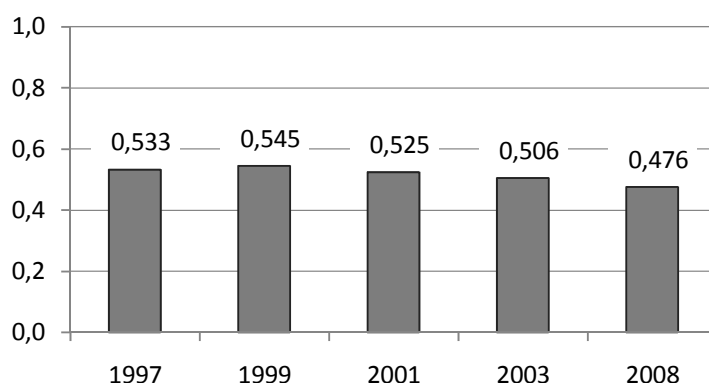
Zdroj: United Nations (2011)

Nerovnost příjmů v Peru potvrzují i vysoké hodnoty Giniho koeficientu (viz Graf 12). Při srovnání se sousedními státy je sice nerovnost měřená Giniho koeficientem v Peru nejnižší (viz Přílohy

Příloha 1), avšak při srovnání s evropskými zeměmi (průměrně 0,32) či státy Severní Ameriky (USA 0,41, Kanada 0,33) je rozdíl značný.

Z grafů rozdělení příjmů obyvatel Peru (Graf 11) a hodnot Giniho koeficientu (Graf 12) je vidět, že nerovnost mezi obyvateli Peru se v posledních 12 letech zmenšuje.

Graf 12. Giniho koeficient v Peru, období 1997-2008

Zdroj: United Nations (2011)

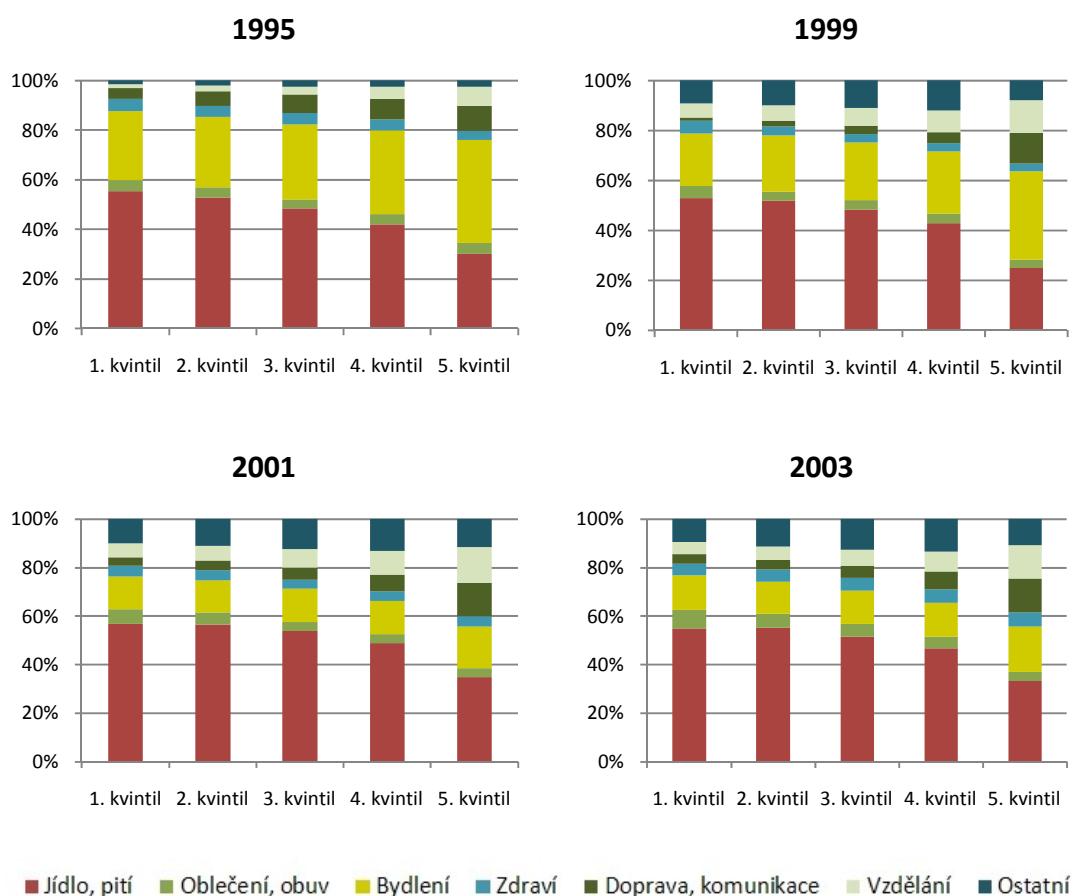
5.3.2. Rozložení spotřeby jednotlivých příjmových skupin

S ohledem na nerovné rozdělení příjmů se pravděpodobně budou lišit preference a potřeby jednotlivých příjmových skupin. Chudší obyvatelé vydají většinu svých příjmů na uspokojení primárních potřeb – jídlo, bydlení či ošacení. Naopak bohatší obyvatelé vydají relativně více peněz na statky, které chudší obyvatelé nespotřebovávají (či spotřebovávají v menší míře) – např. vzdělání či doprava. Tyto předpoklady potvrzují i Goñi, López a Servén ve své studii z roku 2006, kde zkoumali složení spotřebního koše pro jednotlivé příjmové skupiny obyvatel vybraných zemí Latinské Ameriky. Rozložení spotřeby občanů Peru do sedmi složek (jídlo a pití, oblečení a obuv, bydlení, zdraví, doprava a komunikace, vzdělání a ostatní), vypočítané na základě průzkumu domácností v letech 1995, 1999, 2001 a 2003²⁵, je znázorněno v Graf 13.

Z grafu je vidět, že nejchudší pětina obyvatel (tj. 1. kvintil) spotřebuje více než polovinu svých příjmů na jídlo a pití, zatímco výdaje nejbohatší pětiny lidí (5. kvintil) na jídlo a pití se pohybují mezi 25 a 35 %. Naopak výdaje na dopravu jsou u chudých téměř zanedbatelné (1,25 % - 4,28 %), u nejbohatší vrstvy obyvatel tvoří téměř desetinu výdajů. Stejně tak podíl výdajů na vzdělání roste s rostoucími příjmy.

²⁵ Encuesta Nacional de Hogares, ENAHO

Graf 13. Rozložení spotřeby obyvatel Peru podle příjmových kvintilů

Zdroj: Goñi, López & Servén (2006)

5.3.3. Indexy spotřebitelských cen podle příjmových kvintilů

Pro výpočet indexů spotřebitelských cen budeme předpokládat, že všichni občané daného kvintilu mají stejný spotřební koš. Pomocí vah jednotlivých skupin statků a zboží, které jsou používány k výpočtu indexu spotřebitelských cen v hlavním městě Limě (viz Tabulka 7), a cenových indexů²⁶ pro tyto skupiny z let 1994-2003 (viz Příloha 3) vypočítáme cenu v základním období²⁷.

²⁶ Cenový index udává nárůst ceny daného statku ve dvou obdobích, tj. podíl ceny v období 1 a ceny v období 0 $\left(\frac{p_1}{p_0}\right)$.

²⁷ Za základní období indexu spotřebitelských cen v hlavním městě Limě je dáno období 1994. Struktura spotřebního koše je vypočítána na základě průzkumu ENAPROM (Encuesta Nacional de Hogares de Propósitos Múltiples, Národní víceúčelový průzkum domácností) v roce 1994 (INEI, 2011).

Tabulka 7. Struktura spotřebního koše pro výpočet CPI v hlavním městě Limě (v %)

Jídlo, pití	Oblečení, obuv	Bydlení	Zdraví	Doprava, komunikace	Vzdělání	Ostatní
58,05	6,54	13,19	2,11	8,48	5,79	5,85

Zdroj: INEI (2011)

Z hodnot cenových indexů dále vypočítáme ceny jednotlivých složek spotřebního koše v období 1995-2003 podle následujícího vzorce:

$$p_{i,t} = p_{i,0} \cdot \prod_{i=1}^t \pi_i$$

kde $p_{i,t}$ je cena i -té složky spotřebního koše v období t , $t \in \{1, 2, \dots, 9\}$,
 $p_{i,0}$ je cena i -té složky spotřebního koše v základním období, tj. v roce 1994 a
 π_i je cenový index v období i .

Index spotřebitelských cen pak vypočítáme jako podíl nákladů na zakoupení daného spotřebního koše v základním období a v koncovém období:

$$CPI = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i,1} q_{i,b}}{\sum_{i=1}^n p_{i,0} q_{i,b}}$$

$p_{i,1}$ je cena i -té složky spotřebního koše v koncovém období,
 $p_{i,0}$ je cena i -té složky spotřebního koše v základním období a
 $q_{i,b}$ je zakoupené množství i -té složky spotřebního koše v období b .

Pro Laspeyersův cenový index platí $b = 0$, pro Paascheho cenový index platí $b = 1$. Jednoduchou úpravou (vynásobením sčítaných hodnot v čitateli i jmenovateli koeficientem $1/Q$, kde Q je celková množství spotřebovávaných statků, tj. $Q = \sum_{i=1}^n q_i$) dostaneme index spotřebitelských cen vyjádřený pomocí cen jednotlivých statků a jejich relativnímu podílu v rámci spotřebního koše:

$$CPI' = \frac{\sum_{i=1}^n p_{i,1} w_{i,b}}{\sum_{i=1}^n p_{i,0} w_{i,b}}$$

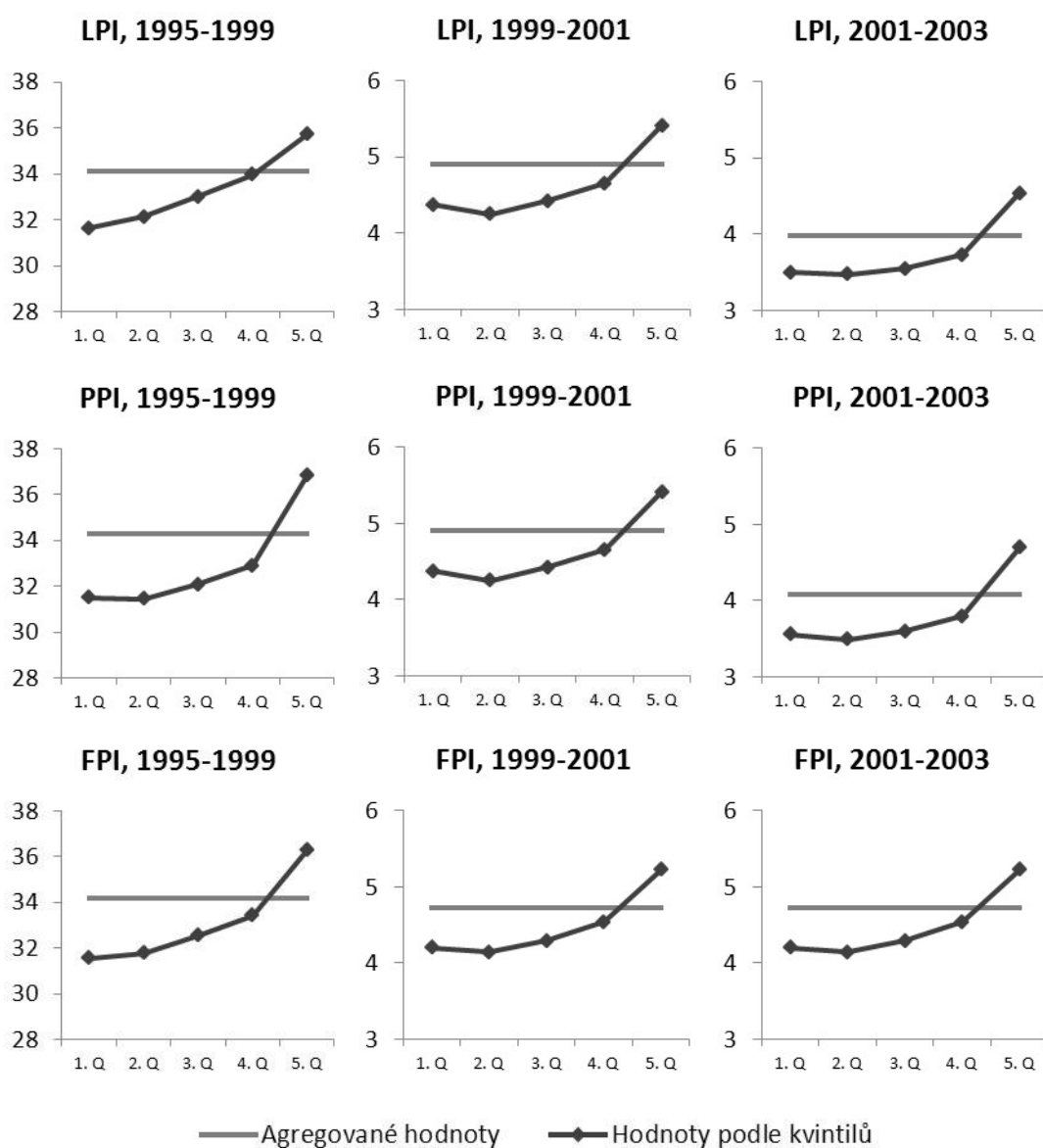
$p_{i,1}$ je cena i -té složky spotřebního koše v koncovém období,
 $p_{i,0}$ je cena i -té složky spotřebního koše v základním období a
 $w_{i,b}$ je podíl i -té složky spotřebního koše na celkovém množství spotřebovávaných statků v období b .

Pro Laspeyersův cenový index v období 1995-1999 platí: základní období je rok 1995, koncové období je rok 1999. Spotřební koš je dán rozložením spotřeby v roce 1995 (viz Graf 13). Obdobně budeme počítat LPI v období 1999-2001 a 2001-2003.

Výpočet Paascheho indexu se bude lišit jen ve volbě spotřebního koše, vždy zvolíme rozložení spotřeby v koncovém roce: pro období 1995-1999 tedy zvolíme strukturu spotřebního koše v roce 1999.

Fisherův index pak jednoduše dopočítáme z hodnot Laspeyersova a Paascheho indexu.

Graf 14. Kumulativní cenové indexy pro jednotlivá období (v %)

Zdroj: vlastní výpočty na základě Goňiho, Lópeze & Servéna (2006) a INEI (2011)

V Graf 14 vidíme kumulativní cenové indexy v obdobích 1995-1999, 1999-2001 a 2001-2003. Vysoké hodnoty indexů v období 1995-1999 jsou dány vysokou inflací v Peru v 90. letech (viz Příloha 4), navíc je toto období dvakrát delší než dvě zbývající. Nás však zajímá zejména porovnání indexů spotřebitelských cen jednotlivých kvintilů s indexem celé populace (agregované hodnoty, v grafu zaznačeny vodorovnou čarou).

Vidíme, že ve všech obdobích, nehlédě na výběr indexu, je index pro první až čtvrtý kvintil nižší než agregovaná hodnota daného indexu. Pouze pro nejvyšší příjmový kvintil je hodnota cenového indexu vyšší než agregovaná hodnota. Hodnoty všech indexů jsou shrnuty v Příloha 4.

5.4. CPI jako index pro valorizaci důchodů

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že díky velké příjmové nerovnosti obyvatel Peru čelí první čtyři příjmové kvintily nižší inflaci, než je její agregovaná hodnota, a přitom nezávisí na výběru indexu pro výpočet míry inflace (uvažujeme-li Laspeyersův, Paascheho a Fisherův cenový index). Vyšší hodnota indexu spotřebitelských cen 5. kvintilu je dána především větším podílem výdajů na bydlení, zdravotní péči a vzdělání, než jaký je podíl spotřeby těchto statků u 1.-4. kvintilu. Ceny těchto položek mezi roky 1995 a 2003 rostly výrazně více, než ceny jídla či oblečení (u jídla došlo v letech 1999 a 2001 k poklesu cen) (viz Příloha 4).

V Příloha 5 vidíme podíl důchodců v jednotlivých příjmových kvintilech na populaci starší 64 let v období 1998-2003. Z těchto dat vypočítáme rozdělení důchodců do jednotlivých příjmových kvintilů (viz Tabulka 8). Podíl důchodců v prvních čtyřech kvintilech se v tomto období pohyboval mezi 55 a 60 %. Z tabulky vidíme, že podíl důchodců v pátém kvintilu se nijak výrazně neměnil. Vzhledem k tomu, že se v letech 1995-2003 výrazně nezměnilo rozložení obyvatel v jednotlivých kvintilech (viz Graf 11), budeme předpokládat, že se neměnil ani podíl důchodců v jednotlivých kvintilech v letech 1995-1997 (oproti průměru z let roku 1998-2003).

Tabulka 8. Procentuální podíl důchodců v jednotlivých příjmových kvintilech

	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
1998	2,68	7,11	19,80	29,24	41,17
1999	1,64	11,40	15,69	28,59	42,67
2000	1,84	10,95	19,06	24,51	43,64
2001	1,63	7,94	18,27	31,21	40,95
2002	0,66	6,39	18,03	31,25	43,67
2003	0,72	6,29	16,91	31,59	44,49

Zdroj: vlastní výpočty na základě Rofmana (2008)

Můžeme tedy říci, že v období 1995-2003 byl růst životních nákladů 55-60 % důchodců v Peru nižší, než byl růst životních nákladů v zemi. Pro více než polovinu důchodců v Peru je tedy valorizace podle indexu spotřebitelských cen výhodná, protože index, podle kterého jsou přizpůsobovány důchodové dávky, je vyšší, než je skutečná výše růstu jejich nákladů. To je dáno především vyšším podílem jídla a oblečení ve spotřebním koši zmíněných domácností (oproti spotřebnímu koši celé populace), jejichž ceny rostly v daném období méně, než ceny ostatních statků spotřebního koše.

Závěr

Během 90. let 20. století došlo v sedmi zemích Latinské Ameriky k reformám důchodových systémů. Tato práce se zaměřuje na penzijní reformy ve dvou zemích – v Peru a Bolívii.

V první části práce je popsána reforma v Peru, která proběhla v roce 1993. Státem pravovaný průběžně financovaný systém byl doplněn soukromě spravovaným plně fondovým pilířem, který byl nabídnut jako alternativa ke státnímu systému. Prvotní nastavení soukromého pilíře však nedostatečně motivovalo pracující k zapojení se do tohoto systému (zejména kvůli vyššímu věku odchodu do důchodu a vyšší příspěvkové sazbě v soukromém systému). Postupně se však vládě podařilo nastavit oba systémy tak, aby se lidé více zapojovali do soukromého pilíře. V dnešní době se téměř 100 % nově příchozích na pracovní trh zapojuje do soukromého pilíře – avšak ne jen pro jeho výhodnost, ale také kvůli ztíženým podmínkám pro zapojení se do státního systému (to je možné na základě žádosti, kterou je nutno podat do 10 dní od začátku pracovního poměru.). I přes úspěšnou snahu vlády o větší zapojení do soukromého pilíře reforma nevyřešila výraznější problém v peruánské společnosti – nízký podíl obyvatel zapojených do penzijního systému (a to nejen příjemci, ale i přispěvatelé). Poměr přispěvatelů vzhledem k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu se mezi lety 1999-2006 zvýšil o 3 procentní body. Podíl příjemců důchodových dávek v populaci starší 65 let se naopak snížil (z 29,85 % v roce 1998 na 27,67 % v roce 2006) (Rofman, 2008).

Druhá část práce se věnuje reformě v Bolívii, která proběhla reforma v roce 1996. Státní průběžně financovaný systém byl zcela uzavřen a všichni účastníci byli přesunuti do nově vzniklého fondového pilíře. Pouze důchodci, kteří pobírali dávky již před penzijní reformou, dále získávali důchody podle starých pravidel. Ani zde však reforma nepřispěla k vyššímu zapojení přispěvatelů do penzijního systému. Dávky z programů Bonosol a Bolivida, které jsou určeny všem občanům Bolívie starším 64 let, však výrazně zvýšily podíl obyvatel starších 64 let, kteří dostávají důchodové dávky (ze 17,63 % v roce 1996 na více než 90 % v roce 2006). Při porovnání osob pobírající příspěvkově definované dávky je však míra zapojení se obyvatel ve srovnání s ostatními zeměmi Latinské Ameriky velmi nízká.

V obou zemích byli tvůrci reforem při projektování státních výdajů důchodového systému příliš optimističtí. Podle propočtů Kaneho (1995) měl penzijní systém v Peru od roku 1999 vykazovat přebytky. Ve skutečnosti však deficit penzijního

systemu v Peru v roce 1999 dosáhl 0,5 % hrubého domácího produktu a jeho hodnota se stále zvyšovala (Roldos, 2007). V Bolívii byl deficit důchodového systému v roce 2001 dvakrát vyšší, než byla jeho předpokládaná hodnota (4,1 % HDP oproti plánovaným 2 %) (Gill, Packard & Yermo, 2005). Důvody těchto odchylek jsou v obou zemích odlišné – v Peru podhodnotili pokles příjmů z příspěvků do Státního důchodového systému, v Bolívii podcenili zájem o předčasný odchod do důchodu, jehož podmínky získání byly nastaveny velmi mírně, a podhodnotili náklady na valorizaci podle směnného kurzu.

Poslední část této práce se zabývá dopadem valorizace penzí na kupní sílu důchodců v Peru. Z analýzy inflace v letech 1995-2003 vyplývá, že 55 až 60 % důchodců v Peru čelilo v tomto období nižší inflaci, než byla její agregovaná hodnota. Valorizace penzí podle indexu spotřebitelských cen tak byla ve zkoumaném období pro více než polovinu důchodců výhodná, neboť růst jejich životních nákladů byl nižší, než byla hodnota indexu používaného pro valorizaci důchodů.

Bibliografie

- Aiyer, S. (1997). *Pension Reform in Latin America: Quick Fixes or Sustainable Reform?* Washington, D.C.: The World Bank.
- Amble, N. & Stewart, K. (1994). Experimental Price Index for Elderly Consumers. *Monthly Labor Review*.
- Barr, A. & Packard, T. (2002). *Preferences, Constraints and Substitutes for Coverage under Peru's Pension System*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Bertranou, F. B. & Rofman, R. (2002). Providing Social Security in a Context of Change: Experience and Challenges in Latin America. *International Social Security Review*.
- Bertranou, F., Calvo, E. & Bertranou, E. (2009). *Is Latin America Retreating from Individual Retirement Accounts?* Chestnut Hill: Center for Retirement Research at Boston College.
- Bezděk, V. (2000). *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reform)*. Praha: Česká národní banka.
- Calvo, E., Bertranou, F. & Bertranou, E. (2010). Are Old-age Pension System Reforms Moving Away from Individual Retirement Accounts in Latin America? *Journal of Social Policy*.
- Crawford, I. & Smith, Z. (2002). Distributional Aspects of Inflation. *Institute for Fiscal Studies*.
- Devesa-Carpio, J. E. & Vidal-Meliá, C. (2002). *The Reformed Pension Systems in Latin America*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Escobar, F. & Nina, O. (2004). *Pension Reform in Bolivia: A Review of Approach and Experience*. La Paz: Institute for Advanced Development Studies.
- Freeman, R. B. (2002). *Inequality around the World*. New York: Palgrave Macmillian.
- Gasparini, L. et al. (2007). *Poverty among the Elderly in Latin America and the Caribbean*. Buenos Aires: Centro de Estudios Distributivos Laborales y Sociales.
- Gill, I. S., Packard, T. & Yermo, J. (2005). *Keeping the Promise of Social Security in Latin America*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Goñi, E., López, H. & Servén, L. (2006). *Getting Real about Inequality*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Hobijn, B. & Lagakos, D. (2003). Social Security and the Consumer Price Index for the Elderly. *Current Issues in Economic and Finance*.
- Hobijn, B. & Lagakos, D. (2005). Inflation Inequality in the United States. *Review of Income and Wealth*.
- Chiru, R. (2005). *Is Inflation Higher for Seniors?* Ottawa: Statistics Canada.
- ILO et al. (2004). *Consumer Price Index Manual: Theory and Practice*. Geneva: International Labour Office.

- IMF (2011). *International Monetary Fund - Data and Statistics*. Získáno 20. 6 2011, z World Economic Outlook Database:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/weodata/index.aspx>
- INE (2010). *Instituto Nacional de Estadística*. Získáno 1. 7 2011, z
http://www.ine.gob.bo/html/visualizadorHtml.aspx?ah=Aspectos_Policos.htm
- INEI (2011). *Perú en Cifras*. Získáno 25. 6 2011, z Instituto Nacional de Estadística e Informática: <http://www.inei.gob.pe/>
- Kane, C. T. (1995). *Peru: Reforming the Pension System*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Kapsoli Salinas, J. et al. (2008). *Plan de Mejoras al Sistema de Pensiones y al Sistema Privado de Administración de Fondos de Pensiones que Permitan Asegurar su Coexistencia en el Mediano y Largo Plazo*. Získáno 26. 3 2011, z Ministerio de Economía y Finanzas:
http://www.mef.gob.pe/contenidos/pol_econ/documentos/Informe_final_comision_tecnica_Ley28991_DS051_2007EF.pdf
- Kritzer, B. E., Kay, S. T. & Sinha, T. (2011). Next Generation of Individual Account Pension Reforms in Latin America. *Social Security Bulletin*.
- Lódola, A., Busso, F. & Cerimedo, F. (2000). Sesgos en el IPC: El Sesgo Plutocrático en Argentina. *Anales de la Asociación Argentina de Economía Política*.
- Londoño, J. L. & Székely, M. (1997). *Persistent Poverty and Excess Inequality: Latin America 1970-1995*. Washington, D.C.: Inter-American Development Bank.
- McGranahan, L. & Paulson, A. (2006). *Constructing the Chicago Fed Income Based Economic Index - Consumer Price Index: Inflation Experiences by Demographic Group: 1983-2005*. Chicago: Federal Reserve Bank of Chicago.
- Müller, K. (2003). *Privatising Old-age Security: Latin America and Eastern Europe Compared*. Edward Elgar Publishing.
- Palacios, R. & Rofman, R. (2001). *Annuity Markets and Benefit Design in Multipillar Pension Schemes: Experience and Lessons from Four Latin American Countries*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Piggot, J. & Sane, R. (2009). *Indexing Pensions*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Queisser, M. (1997). *Pension Reform and Private Pension Funds in Peru and Colombia*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Queisser, M. (1999). *Pension Reform: Lessons from Latin America*. Paris: OECD Development Centre.
- Rofman, R. (2007). *Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of World Bank Assistance; Peru Country Study*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Rofman, R., Lucchetti, L. & Ourens, G. (2008). *Pension Systems in Latin America: Concepts and Measurements of Coverage*. The World Bank: Washington, D.C.
- Roldos, J. (2007). *Pension Reform and Macroeconomic Stability in Latin America*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

- SBS (2011). *Aplicaciones*. Získáno 24. 3 2011, z Superintendencia de Banca, Seguros y AFP:
<http://www.sbs.gob.pe/app/stats/EstadisticaBoletinEstadisticoHist.asp?p=36#>
- Sinha, T. (2000). *Pension Reform in Latin America and Its Lessons for International Policymakers*. Norwell: Kluwer Academic Publishers.
- Stewart, K. (2008). The Experimental Consumer Price Index for elderly Americans (CPI-E): 1982-2007. *Monthly Labor Review*.
- Taktek, N. (1998). Comparative Study of Analytical Consumer Price Indexes (CPI) for Different Subgroups of the Reference Population. *Analytical Series*.
- United Nations. (2009). *World Population Prospects: The 2008 Revision Population Database*. Získáno 1. 4 2011, z <http://esa.un.org/unpp/>
- United Nations. (2011). *Base de Datos y Publicaciones Estadísticas, Comisión Económica para América Latina y el Caribe*. Získáno 1. 7 2011, z United Nations: <http://websie.eclac.cl/infest/ajax/cepalstat.asp?carpeta=estadisticas>
- Valdés-Prieto, S. (2007). *Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of World Bank Assistance; Bolivia Country Study*. Washington, D.C.: The World Bank.
- von Gersdorff, H. (1997). *The Bolivian Pension Reform*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Whitehouse, E. (2009). *Pension, Purchasing-Power Risk, Inflation and Indexation*. Paris: OECD.
- World Bank. (2011). *Data*. Získáno 25. 4 2011, z The World Bank: <http://data.worldbank.org/indicator>

Seznam příloh

Příloha 1. Vybrané socio-ekonomické ukazatele zemí Latinské Ameriky	48
Příloha 2. Rozložení výdajů obyvatel Peru podle příjmových kvintilů v letech 1995, 1999, 2001 a 2003 (v %).....	50
Příloha 3. Procentuální nárůst cenových indexů pro jednotlivé skupiny statků a služeb v Peru, období 1994-2003	51
Příloha 4. Indexy spotřebitelských cen pro jednotlivé příjmové skupiny obyvatel Peru v období 1995-2003.....	52
Příloha 5. Procentuální podíl důchodců na populaci starší 64 let v jednotlivých příjmových kvintilech.....	53

Přílohy

Příloha 1. Vybrané socio-ekonomické ukazatele zemí Latinské Ameriky

	HDP na obyvatele (USD) ¹	Podíl lidí žijících s méně než 2 USD na den ²	Giniho koeficient ²
	2009	2005	
Argentina	7 728	15,2	0,46 (2009)
Belize	4 114	---	0,54 (1999)
Bolívie	1 708	36,8	0,57 (2007)
Brazílie	8 360	24,8	0,54 (2009)
Ekvádor	3 570	27,2	0,49 (2007)
Guatemala	2 689	37,6	0,54 (2006)
Guyana	2 629	---	0,43 (1998)
Honduras	1 892	36,5*	0,58 (2007)
Chile	9 485	5,6*	0,52 (2009)
Kolumbie	5 154	34,8*	0,58 (2006)
Kostarika	6 488	13,2	0,50 (2009)
Mexiko	8 203	9,3*	0,52 (2008)
Nikaragua	1 082	41,3	0,52 (2005)
Panama	6 951	23,1*	0,52 (2009)
Paraguay	2 265	24,3	0,52 (2008)
Peru	4 363	26,5	0,48 (2009)
Salvador	3 623	26,8	0,50 (2007)
Surinam	6 231	---	0,53 (1999)
Uruguay	9 364	8,7	0,42 (2009)
Venezuela	11 383	26,7	0,44 (2006)

Pozn.:

--- nedostupné

* data z roku 2006

Zdroje:

¹ IMF (2011)

² World Bank (2011)

**Příloha 1. Vybrané socio-ekonomické ukazatele zemí Latinské Ameriky
(pokračování)**

	Míra kojenecké úmrtnosti ¹			Střední délka života při narození ²			Podíl lidí starších 60 let na celkové populaci ²		
	1960	2009	Rozdíl	1950	2005	Rozdíl	1950	2005	2050 ^a
Argentina	59,9	13,0	46,9	62,5	75,3	12,8	7,0	14,1	24,9
Belize	86,1*	15,7	70,4	57,7	76,2	18,6	5,8	5,3	19,6
Bolívie	154,7	39,7	115,0	40,4	65,6	25,2	5,6	6,7	17,5
Brazílie	115,0	17,3	97,7	51,0	72,4	21,4	4,9	8,9	29,3
Ekvádor	120,8	20,4	100,4	48,4	75,0	26,6	8,2	8,4	23,0
Guatemala	140,8	32,6	108,2	42,0	70,2	28,2	4,3	6,1	13,3
Guyana	62,0*	28,9	33,1	52,3	66,8	14,5	6,6	8,1	25,3
Honduras	137,4	25,0	112,4	41,8	72,1	30,3	6,2	5,8	17,7
Chile	106,0	7,0	99,0	54,8	78,5	23,7	6,9	11,6	28,7
Kolumbie	91,8	16,2	75,6	50,6	72,8	22,2	5,3	7,4	23,1
Kostarika	85,5	9,6	75,9	57,3	78,8	21,5	7,7	8,3	26,7
Mexiko	95,4	14,7	80,7	50,7	76,1	25,4	5,4	8,3	28,2
Nikaragua	130,2	21,8	108,4	42,3	72,9	30,6	4,6	6,0	20,2
Panama	71,6	15,9	55,7	55,3	75,6	20,3	6,5	8,8	22,8
Paraguay	67,3	19,4	47,9	62,6	71,8	9,2	4,5	7,0	18,3
Peru	142,1	19,4	122,7	43,9	73,1	29,2	5,7	7,9	22,5
Salvador	133,8	14,6	119,2	45,1	71,1	26,0	6,0	9,3	20,3
Surinam	59,2**	23,6	35,6	56,0	68,9	12,9	8,4	8,8	22,7
Uruguay	51,1	11,3	39,8	66,3	76,2	9,9	11,8	17,9	27,4
Venezuela	61,5	15,3	46,2	55,2	73,8	18,6	3,4	7,5	22,1

Pozn.:

* data z roku 1965

** data z roku 1970

^a předpověď (2008 Revision of World Population Prospects, medium variant)

Zdroje:

¹ World Bank (2011)

² United Nations (2011)

Příloha 2. Rozložení výdajů obyvatel Peru podle příjmových kvintilů v letech 1995, 1999, 2001 a 2003 (v %)

Kvintil	Oblečení, obuv	Vzdělání	Jídlo, pití	Doprava, komunikace	Bydlení	Zdraví	Ostatní
1995							
1	4,27	1,49	55,50	4,28	28,10	4,89	1,55
2	4,50	2,36	52,85	5,86	28,54	4,42	1,92
3	3,76	3,29	48,35	7,46	30,29	4,48	2,38
4	4,11	4,87	42,10	8,28	33,92	4,29	2,52
5	4,34	7,78	30,9	9,94	41,72	3,66	2,47
Všichni	4,15	5,21	40,64	8,19	35,35	4,13	2,32
1999							
1	4,75	5,48	52,94	1,25	21,14	5,22	9,23
2	3,53	6,19	51,93	2,4	22,6	3,49	9,87
3	3,79	7,18	48,31	3,28	23,1	3,57	10,86
4	3,81	8,86	43,60	4,28	24,73	3,33	11,93
5	3,21	13,17	25,60	12,3	35,31	3,19	7,77
Všichni	3,56	10,40	37,35	7,35	28,78	3,44	9,49
2001							
1	6,30	5,83	56,75	3,58	13,68	4,31	9,82
2	4,82	6,22	56,66	3,79	13,39	4,2	10,93
3	3,94	7,81	53,77	4,87	13,5	3,91	12,2
4	3,61	9,80	48,95	6,86	13,65	4,16	12,98
5	3,55	14,73	35,00	13,65	17,9	4,35	11,65
Všichni	3,95	10,71	45,70	8,62	14,96	4,21	11,86
2003							
1	7,63	5,10	54,86	3,8	14,36	4,82	9,43
2	5,74	5,46	55,31	3,97	13,12	5,12	11,3
3	5,12	6,46	51,64	5,15	13,81	5,14	12,69
4	4,69	8,24	46,88	7,31	14,2	5,46	13,41
5	3,61	13,66	33,29	13,9	18,76	5,94	10,85
Všichni	4,65	9,60	43,70	8,99	15,84	5,51	11,72

Zdroj: Goñi, López & Servén (2006)

Příloha 3. Procentuální nárůst cenových indexů pro jednotlivé skupiny statků a služeb v Peru, období 1994-2003

	Období	CPI	Jídlo, pití	Oblečení, obuv	Bydlení	Zdraví	Doprava, komunikace	Vzdělání	Ostatní
1995	1	10,2	9,6	11,8	13,3	14,8	2,6	18,1	8,9
1996	2	11,8	11,3	7,3	11,8	13,8	24,8	10,2	6,6
1997	3	6,5	6,0	7,2	4,3	11,5	7,5	10,9	8,1
1998	4	6,0	5,8	5,6	6,5	7,5	3,1	8,8	7,9
1999	5	3,7	-0,9	6,5	10,8	10,8	13,5	6,3	9,1
2000	6	3,7	1,5	2,6	9,9	6,2	5,7	4,6	4,4
2001	7	-0,1	-0,2	2,0	-3,3	4,5	-0,9	3,2	1,9
2002	8	1,5	0,5	1,0	5,6	3,4	1,1	2,5	0,4
2003	9	2,5	1,9	0,8	1,6	1,9	8,9	2,0	-0,3

Zdroj: INEI (2011)

**Příloha 4. Indexy spotřebitelských cen pro jednotlivé příjmové skupiny obyvatel
Peru v období 1995-2003**

	Laspeyersův cenový index	Paascheho cenový index	Fisherův cenový index
1995-1999			
1. kvintil	31,64 %	31,51 %	31,57 %
2. kvintil	32,13 %	31,46 %	31,79 %
3. kvintil	33,03 %	32,08 %	32,55 %
4. kvintil	33,97 %	32,89 %	33,43 %
5. kvintil	35,74 %	36,82 %	36,28 %
Celá populace	34,11 %	34,27 %	34,19 %
1999-2001			
1. kvintil	4,37 %	4,03 %	4,20 %
2. kvintil	4,25 %	4,04 %	4,14 %
3. kvintil	4,42 %	4,17 %	4,29 %
4. kvintil	4,65 %	4,42 %	4,53 %
5. kvintil	5,41 %	5,05 %	5,22 %
Celá populace	4,90 %	4,56 %	4,72 %
2001-2003			
1. kvintil	3,50 %	3,56 %	3,53 %
2. kvintil	3,48 %	3,49 %	3,48 %
3. kvintil	3,55 %	3,60 %	3,57 %
4. kvintil	3,73 %	3,79 %	3,76 %
5. kvintil	4,54 %	4,70 %	4,62 %
Celá populace	3,98 %	4,08 %	4,03 %

Zdroj: vlastní výpočty na základě Goñiho, Lópeze & Servéna (2006) a INEI (2011)

Příloha 5. Procentuální podíl důchodců na populaci starší 64 let v jednotlivých příjmových kvintilech

	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
1998	4,02	10,69	29,75	43,94	61,86
1999	2,59	18,00	24,76	45,13	67,35
2000	2,58	15,39	26,78	34,43	61,32
2001	2,12	10,35	23,83	40,70	53,40
2002	0,85	8,27	23,32	40,42	56,49
2003	0,95	8,27	22,22	41,51	58,46

Zdroj: Rofman, Lucchetti & Ourens (2008)